

Araştırma Makalesi

Mısır'da Demokrasiye Geçiş Sürecinin Başarısızlığı¹

Şuayip TURAN

*Sorumlu Yazar, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF
sturan@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9781-8420*

Yılmaz BİNGÖL

*Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi
ybingol@ybu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9077-6798*

Öz

Demokrasi sadece Mısır'da değil, Arap bölgesinde de en çok talep edilen rejimlerden biridir. 2010'un sonuna gelindiğinde, Mısır halkı otoriter yöneticilere karşı kitlesel gösteriyi destekledi. Bölgedeki insanlar, büyük ve belirleyici bir kitle olduklarında, baskıcı yöneticilerinin demokratik olmayan bir yönetim anlayışını bırakmak zorunda kaldıklarını fark ettiler. Bu nedenle Mısır'daki ayaklanma, bölgede insanların siyasi liderlerine özgürce oy verdiği yeni bir siyaset için büyük umutlar taşıyordu. Bu çalışmada Mısır'daki iç ve dış aktörlerin demokrasiye geçişe etkisi incelenmiştir. Mısır'daki iç faktörler Mursi yönetiminin diğer bir ifadeyle o dönem için demokrasiye geçişin başarısızlığına sebep olmuştur. Hem bölgesel hem de küresel aktörler darbeyi desteklediler ve karşı devrimden hemen sonra Mısır'a mali yardımlarda bulundular. Bu makalenin ana amacı Mısır'da demokrasiye geçişin başarısızlık nedenlerini ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: Mısır, demokrasi, Arap baharı, askeri darbe

JEL Sınıflandırma Kodları: D72, D73, D74, H11

The Failure of the Transition to Democracy in Egypt²

Abstract

Democracy is one of the most demanded regimes not only in Egypt but also in the Arab region. By the end of 2010, the Egyptian people supported the mass demonstration against authoritarian rulers. The people in the region noticed that when they became a large and decisive mass, their oppressive rulers were forced to abandon an undemocratic understanding of government. In this study, the effect of domestic and external factors on the transition to democracy in Egypt was examined. The domestic factors paved the way for the failure of Morsi's administration, namely the failure of the democratic transition process at that time. Both regional and global actors supported the coup and provided them with financial aid immediately after the counter-revolution. The main aim of this article is to reveal the reasons for the failure of the transition to democracy in Egypt.

Keywords: Egypt, democracy, Arab spring, military coup d'état

JEL Classification Codes: D72, D73, D74, H11

¹ Bu makale sorumlu yazarın "Failed Transition to Democracy in Egypt" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Extended abstract is presented at the end of the article.

Geliş Tarihi (Received): 01.10.2021 – Kabul Edilme Tarihi (Accepted): 21.08.2024

Atıfta bulunmak için / Cite this paper:

Turan, Ş. ve Bingöl, Y. (2024). Mısır'da demokrasiye geçiş sürecinin başarısızlığı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 585-615. doi: 10.18074/ckuiibfd.1003570

1. Giriş

Mısır halkı uzun zamandır demokrasinin kendi ülkelerinde uygulanması için beklemişlerdi. Otoriter liderlerine başkaldırmaya çalıştılar ama halkın zayıf desteği yüzünden her zaman başarısız oldular. 2010'un sonuna gelindiğinde, Mısır halkı otoriter yöneticilere karşı kitlesel protestoyu destekledi. Mısır'daki insanlar, büyük ve belirleyici bir kitle olduklarında, baskıcı yöneticilerinin demokratik olmayan bir yönetim anlayışını bırakmak zorunda kaldıklarını anladılar. Bu nedenle, Mısır'daki ayaklanma, insanların siyasi liderleri için özgürce oy kullanabilecekleri bölgede yeni bir geçiş için büyük umutlar taşıyordu. Özkoç'a (2018, s.154) göre, Arap ülkelerinin birçoğunda demokratik geçiş, bu ülkelerin devlet yapılarının batılı ülkelere tamamen farklı olmasından dolayı çok daha geç başlamıştır. Demokrasi yer ve zamana göre farklılık göstererek farklı bireylere farklı anlamlar ifade edebilir. Schumpeter'e (2003, s. 260) göre demokrasi, bireylerin rekabetçi bir sürecin ardından halk oylamasıyla iktidara geldiği siyasal sistemdir. Minimalist demokrasi görüşünü savunan Schumpeter'e (2003:272) göre, demokrasi öncelikle halkın yararı için 'ortak iyiliğin' peşinde koşmakla ilgili değildir; daha ziyade bir seçim sistemidir. Halkın iradesi ne doğası gereği makuldür ne de önceden mevcuttur. Bir ülkede, daha fazla oy almak için rekabet eden rakip siyasi partiler arasında siyasi partilerin liderlerini seçme hakkı vardır. Wara (2019, s.86) liberal demokrasinin bir başka yorumunu da 'kaosun hâkim olmasına izin vermek yerine farklılıkların ele alınmasına ve bu farklılıklardan kaynaklanan anlaşmazlıkların etkili bir şekilde yönetilmesine vurgu yaparak kolektif karar almaya izin vermesidir' diye açıklamaktadır. R. Dahl'ın poliarsi kriterlerine göre demokrasinin anlamı özellikle de Mısır'da insanların demokrasi için mücadelesini kavrayabilmek adına çok önemlidir. Demokratik haklara yönelik sınırlamalar, tek adam yönetimleri, siyasete sınırlı katılım, siyasi katılımın çeşitli nedenlerle engellenmesi, sınırlayıcı ve baskıcı rejimler, toplumdan uzak otoriter yönetimler bölgede liberal demokrasiye olan ihtiyacı artırdı.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesinde kargaşanın son bulması, farklılıkların adil, eşit ve hukuksal bir çerçevede içinde ortak bir yönetim anlayışıyla yönetilebilmesi liberal demokrasinin uygulanabilirliği bu coğrafya için önemli bir kıstastır. Dahl, demokrasi kavramının farklı disiplinler tarafından çok anlamlı bir kavram haline dönüştürüldüğünü, bilimdeki tekil anlamının değişip çeşitlendiğini ve her bilim insanının aynı şeyi anlayabileceği bir kavram olmaktan uzaklaştığını söylemiştir. Bu gerekçe ile demokrasi kavramını siyaset bilminde kullanmamayı, yerine 'poliarşi' kavramını kullanmayı önermiştir (Dahl, 1971, s. 3). Vatandaşları bu kriterler ile yönetmek bir devletin tamamen demokratik olduğunu düşünmek için yeterli değildir. Dahl (1998, s. 85) ulusal düzeyde demokrasi için gerekli olan sekiz siyasi kurumu şu şekilde sıralamaktadır:

1. Sınırlama olmaksızın örgüt kurma ve örgütlere katılma hakkı.
2. Sınırlama olmaksızın kendini ifade etme hakkı.
3. Oylamaya katılma hakkı.
4. Kamu

görevinde görev alma hakkı. 5. Siyasi liderlerin seçmenlerin lehine rekabet etme hakkı. 6. Alternatif haber kaynaklarının varlığı. 7. Seçimlerin özgür ve adil bir şekilde yapılması. 8. Hükümet politikalarını şekillendirmek için oyları ve diğer tercih göstergelerini kullanan kurumların varlığı.

İşlevsel bir demokrasi, vatandaşların kamusal hayata aktif ve özgürce seçilebilmelerini gerektirir. Demokrasiler, vatandaşların kamuyu etkileyen konulara duyarlı olmasını, temsilcilerini seçmesini ve siyasi partilere katılmaya istekli olmayı önemser. Geniş katılım olmadan, demokrasi gelişemez ve demokrasi küçük ve seçkin grupların koruyucusu olmaya başlar.

Mısır'da insanların Hüsnü Mübarek'e, baskıcı yönetimi için büyük bir öfkesi vardı (Anadolu Ajansı, 2018). Arap Baharı sırasında Mısır halkı rejime karşı bir araya gelmeye başladı. Mısır halkı bir araya gelerek gerçekleştirdiği protestolarla yolsuzluğun, adaletsizliğin ve kötü ekonomik koşulların sona ermesini istiyorlardı. Aslan ve Durmuş'a (2002, s.3) göre, meydanlarda başlayan protestolarda 'ekmek, özgürlük, sosyal adalet' ve 'onurlu bir yaşam' sloganları hâkim oldu. Bu durum aynı zamanda, pek çok siyasi örgütün kullandığı; kötü ekonomik koşullar, yüksek düzeyde yolsuzluk, işsizlik, artan gıda fiyatları, seçim sistemine güvensizlik argümanları ile örtüşüyordu. Mısır'da yaşayan insanlar, korku duvarını aştıklarında çok büyük bir kitle olduklarını anladılar. Deniz'e (2014, s.68) göre, yerli ve yabancı basın, Kuzey Afrika ve bazı Orta Doğu hükümetlerindeki devrimci ve yenilikçi otorite hareketlerini tanımlamak için 'Arap Baharı' terimini kullanmaya başladı. Bu ismin seçilmesinde iki faktör etkili oldu: Birincisi, coğrafi olarak Arap Devletlerinde yaşanan olaylar, ikincisi ise ayaklanmalardan kaynaklanan düzenin Arap halkı için yeni bir çağın başlangıcı olacağı beklentisidir. Mısır halkı rejime karşı protestolarında sorunlarına çözüm için demokratik yönetim talep ediyorlardı. Hüsnü Mübarek, 11 Şubat 2011'de Mısır'da 18 gün süren ayaklanma sonrasında devrildi. Başkanlıktan istifa etti ve Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'ne ülkeyi yönetme görevini devretti. İnsanlar iyimser bir şekilde eski rejimin yeni demokratik olanla değişeceğine inanıyorlardı. Uzun süren Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi yönetiminin ardından seçimler yapıldı. Seçimlerin sonucu açıklandığında Müslüman Kardeşlerin partisi olan Hürriyet ve Adalet partisinin adayı Muhammed Mursi demokratik yolla seçilen Mısır'ın ilk cumhurbaşkanı oldu (Özkan, 2014, s. 11). Ayrıca, İslami gelenekten gelen Müslüman Kardeşler ve Selefiler parlamentoda çoğunluğu elde etti. Doğal olarak hem parlamentoda hem de başkanlıkta İslami görüşü benimseyenler kazanınca devrimci liberaller, laikler, sol görüşlüler ve Hristiyan azınlık bu durumdan ciddi şekilde rahatsız oldular. Siyasi aktörler demokratik geçişin tam sağlanması ve demokratik kurumların ülke sathında oluşturulması için görüş birliğine varamadılar. Mursi yönetimi bürokratik engellerle ve yargı vetolarıyla karşılaştı. Müslüman Kardeşler, Mübarek rejiminden gelen statükocu bürokratik muhaliflerden politik manevralar yaparak kurtulmaya çalıştı.

Bu çalışmanın amacı da modern Mısır'daki demokrasi geçiş sürecini ve özellikle Mısır'daki demokrasiye geçişin başarısızlıklarını göstermektir. Hem iç faktörler hem de dış faktörler demokrasiye geçişin başarısız olmasına neden oldu. Demokratik yolla seçilen Muhammed Mursi, 3 Temmuz 2013'te askeri darbe ile başkanlıktan uzaklaştırıldı. Hem bölgesel hem de küresel aktörler darbeyi arka planda desteklediler ve karşı devrimden hemen sonra mali yardımlarda bulundular. Bu çalışmada, Arap Baharı sürecinde Mısır halkının demokratik yönetim ile idare edilme süreci ve bu sürecin iç ve dış etkenlerden kaynaklı karşı darbe sonucu başarısızlık ile sonlanması vurgulanmaktadır. Nihai olarak, 3 Temmuz 2013'te ordunun gerçekleştirdiği darbeye Mısır yönetimi ordunun eline geçti.

2. Metodoloji

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemi, olayları doğal ortamlarında gerçekçi ve kapsamlı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır (Karataş, 2017; Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39). Bu çalışma, kitaplardan ve akademik dergilerden çıkarılan ikincil veri kaynağına odaklandığından, demokratik geçişin başarısızlığını küresel ve yerel faktörlere dayandırarak açıklamaya çalışmıştır. Bu çalışmada özellikle Arap Baharı döneminde yayınlanan gazete, makale ve kitaplardan elde edilen bulgular üzerinde durulmuştur. Krippendorff (2018) nitel içerik analizini, içgörü elde etmek, gerçek bilgileri iletmek ve gelecekteki eylemler için rehberlik sağlamak amacıyla verilerden güvenilir ve doğru sonuçların çıkarılmasını sağlayan bir araştırma tekniği olarak tanımlamaktadır. Araştırma örneklemini içerisinde yer alan modern Mısır yönetim tarihi ve Arap Baharı süreci ile Mursi dönemi ile ilgili yazılan kitap ve dijital makalelere yer verilmiştir. Nitel araştırma, birçok yöntem ve kaynaktan yararlanarak sözlü ve yazılı anlatıları veya kayıtları analiz ederek insan deneyimlerini araştırır (Punch, 2005, s.165). Bu yöntem, bu çalışma kapsamındaki hedef nüfusun değerlerini, bakış açılarını, deneyimlerini ve dünya görüşlerini gösteren verilerin toplanması için yararlı ve faydalıdır. Bu yaklaşım, sosyal ve yapısal koşullara odaklanır. Sonuç olarak, bu araştırmanın odak noktası, Mısır'daki demokratik geçişin başarısızlığına sebep olan iç ve dış faktörlerdir. Sosyal, ekonomik ve politik sorunlar, geçiş sürecini etkileyen iç faktörlerdir. Güçlü dış aktörlerin bölgedeki çıkarları Mısır'ı kimin ve nasıl yöneteceğine etki eden faktörler arasındaydı. Bu çalışma ile, iç ve dış faktörlerin Mısır'da demokrasiye geçiş sürecindeki rolü üzerine yeni bir teorik perspektif oluşturmaya çalışmıştır.

3. Demokratikleşme Sürecinde İç Aktörlerin Rolü

Demokrasi uzun zamandır sadece uluslararası toplum için değil, aynı zamanda Mısır Arap Cumhuriyeti halkı için de en iyi yönetim tarzı olarak kabul edilmiştir. Nasır, Sedat ve Mübarek dönemleri, demokrasi açısından Mısırlıların neredeyse tamamı için çok zor bir dönem olmuştur. Bekaroğlu ve Kurt'a (2015) göre, Mısır'daki modern döneme (1950 ve sonrasına) bakıldığında Nasır, Sedat ve

Mübarek dönemlerinde göstermelik seçimler vardır. Şeffaf ve özgür bir ortamda yapılmayan bu seçimler adil değildir.

Mısırlılar, pek çok kez ayaklanmaya ve seslerini duyurmaya çalışmışlardı, ama insanlar, otoriter liderlerin ve güvenlik birimlerinin baskılarından korktukları için geniş tabanlı tüm topluma yayılan destek bulamıyorlardı (Demir, 2020). 2010'un sonuna gelindiğinde, Kuzey Afrika'daki uluslar uyanmaya başladı. Arap isyanlarının başlangıcında meydana gelen protesto gösterileri incelendiğinde, en çok dile getirilen en radikal talep, mevcut hükümetin devrilmesiydi (Ataman, 2019). Arap rejimleri sürdürülebilir değildi. İnsanların talepleri, yönetim ve yaşam koşullarının değişmesi dışında üç ana kategoriye ayrılabilir: ekonomik, siyasi ve toplumsal. Ekonomik özgürlükler, Arap halkının ilk talebiydi. Kötü yaşam koşulları, işsizlik ve fakirlik, Arap isyanlarının ana nedeni olarak kabul edilebilir. Böylece, Özçelik'e (2020, s.22) göre, Mısır'da kitlelerin özgürlük ve ekonomik refah mücadelesi başlamış oldu. Arap Baharı demokratikleşme ve ekonomik taleplere odaklanan bir dizi eylem ile başladı. 2011'de Mısır'da demokratik düşünce hızla şekillendi. Mısır'da seçimler vardı ancak bu seçimler düşük katılım ve yanlış sonuçların yanı sıra özgür ve adil değildi. Seçimlere resmi katılım, seçmenlerin yarısından daha düşüktü. Örneğin; Telci'ye (2010, s.231) göre, 1 Haziran 2010'daki ilk oylamada seçimlere katılım %30,8 iken, 8 Haziran 2010'daki ikinci tur oylamada %14'te kalmıştır. Mübarek'in partisi Ulusal Demokratik Partisi (UDP) 80 sandalye kazanarak Şura Konseyi'nin %90'ından fazlasını oluşturmuştur. Seçimlerde adil bir yarış ve şeffaflığın olmadığı ise muhalif kesim için yapılan baskılarda görülebilir. Halk Meclisi seçimlerinin sonuçlarını incelemek, yaygın ayaklanmanın temel katalizörü olan siyasi baskının boyutunu ortaya çıkarmak için yeterli olacaktır. Mübarek liderliğindeki UDP, 1984, 1987, 1990, 1995, 2000, 2005 ve 2010 yıllarında üst üste yapılan yedi seçimde önemli zaferler elde etti. Ancak bu seçimler gerçek anlamda demokratik kabul edilmedi ve birçok muhalefet partisi boykot yolunu seçti (Koçak, 2013, s. 16). Seçim öncesinde ve sonrasında muhalefet üzerinde önemli bir baskı da görülmüştür (Topol, 2010). Muhalefetin organize hareket etmesi ve muhalif sesler şiddetle bastırılmıştır. Telci'ye (2010) göre, sıkıyönetim kurallarını gerekçe göstererek polisin yaygın uygulamalarından biri olan kimlik sorgulama ve suçlama olmaksızın gözaltına alma Mısır'da yaygın görülen durumlardan biridir. Koçak (2013, s.12), olağanüstü hal hukukunun varlığını sürdürmesi, seçimlerde yolsuzluk iddiaları, muhalif siyasi oluşumlara yönelik keyfi kısıtlamalar ve cezai soruşturmalar gibi bazı uygulamaların Mübarek'e karşı muhalefetin artmasına inkâr edilemez şekilde katkıda bulunduğunu ileri sürmektedir.

Müslüman Kardeşler üyesi olarak seçim sandıklarında görevli olan gözlemciler seçim salonlarına alınmamışlardır. Seçimlerde baskı giderek artarken şeffaflık da azalmaktadır. Topol'a (2010) göre, 08 Haziran 2010'daki seçimlerinde, Şura Konseyine aday olan Müslüman Kardeşler'in 15 üyesinden hiçbiri sandalye kazanamamıştır. Ama Mısır'daki asıl sorun, başkanlık ya da parlamento üyeliği için

yarışacak adayların adil bir şekilde yarışması için rekabet etme haklarının uygulamada olmayışydı. Başkanlık seçimi için muhtemel pek çok aday başkanlık seçimlerinden zorla çıkarılmışlardır. Bu nedenle, seçimin, halkın siyasi liderlerini değiştirmesi için güçlü bir silah olduğu kesin olmakla birlikte bu sadece demokratik yönetimler için poliarşiye göre yeterli değildir. Başkanlık koltuğuna oturan Nasır, Sedat, Mübarek çok uzun yıllar başkanlıkta kalmışlardır. Bu başkanlar yapılan sözde seçimlerde %35-40 arası katılımı neredeyse halkın tamamının oyunu almışlardır. Zakaria (2003) seçimlerle demokrasilerin yenilendiğini ve bu seçimlerin demokrasinin kaçınılmaz bir parçası haline geldiğini belirtir. Prosedürel demokrasisi olarak da bilinen bu minimalist demokrasi, demokratik geçiş aşamasına yeni başlamış bir ülke için uygun olduğu düşünülmektedir (Diamond, 1999, ss. 9-10). Günümüzde de bu görüşe uygun şekilde, eğer uluslar rekabetçi çok partili seçim organize edemediklerinde, o ülkelerde demokrasinin varlığından söz edemeyiz. Diğer bir ifadeyle, demokrasi günlük yaşamda uygulanmalı ve temel hakları garanti edebilen, bireylerin ve grupların özgürlüklerini güvence altına alabilecek siyasi kültürün bir parçası olmalıdır. Seçimlerle ilgili olarak, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin (UDHR) 21. maddesi (2015, s.3) halkın iradesinin hükümetin otoritesinin temeli olacağını hatırlatması çok önemlidir. Bu, evrensel ve eşit oy hakkıyla yapılacak ve gizli oyla özgür oy kullanma usulleriyle tutulacak olan periyodik ve gerçek seçimlerde ortaya çıkacaktır. Huntington (1991, ss.580-581) otoriter rejimlerin, rekabeti ve katılımı bastırıldığını belirterek kitlelerin katılım baskısına ve bunun oluşturduğu bunalıma karşı koyabilecek güce ve köklü temellere sahip olmaması şeklinde ifade eder. Baskı, bir kişiyi veya grubu cezalandırmak veya caydırmak için fiziksel cezaların uygulanması veya yaptırım tehdidinin uygulanmasıdır. Otoriter hükümetlerin temeli olarak hizmet eder. Baskının temel amacı, toplum içinde siyasi rejime yönelik eleştirileri ve memnuniyetsizliği bastırmak, siyasi muhalefeti dağıtmak, topluma korku salmak ve dolayısıyla otokratı iç tehditlerden korumaktır. Baskı, muhalefet liderlerine yönelik açık saldırıları, büyük ölçekli gösterilerin zorla bastırılmasını, kapsamlı dinlemeyi, gözetlemeyi ve eğitim ve istihdam olanaklarından yoksun bırakmayı kapsar (Gerschewski, 2013, s.20). Sivil siyasete ait kurumların silahlı kuvvetleri kontrol konusundaki işlevsel yetersizliği durumunda, askeri kadroların siyasete müdahalesinin normal olarak algılanması paradigmanın temel kabulleri arasındadır. (Huntington, 2007, ss. 21-44). Aynı şekilde, Perlmutter (1981, s.8) otoriter rejimlerin din, düşünce ve ifade özgürlüğünü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğünü, gösteri ve katılım özgürlüğünü kısıtladığını belirtmiştir. Otoriter rejimler, sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin her birini izleyerek bu örgütlerin özerkliğini kısıtlarlar. Otoriterliğin genel olarak merkezi yönetimin kontrolüne ve hâkimiyetine dayandığını ifade etmiştir. Otoriterliğin temel hedefi, bireyin, bireysel ve kolektif davranışlarını baltalamak ve yıkmak yoluyla seçkinlerin egemenliğini ortaya çıkarmaktır. Demokratik olmayan veya otoriter rejimlerin monarşiler, aristokratlar, tek parti sistemleri, askeri rejimler ve kişisel diktatörlükler gibi çeşitli biçimler aldığını belirtmiştir. Dikta rejimler, demokratik ve sivil hükümetlerin yerini alan askeri darbeler tarafından meydana getirilir ve askeriyenin çıkarlarını

her zaman ön planda tutarlar. Mısır örneğinde, otuz yıldır başkan olan Mübarek'i devirmek için insanlar hayatlarını tehlikeye attılar. Ancak, onun indirilmesinden sonra, insanlar istediklerini alamadılar. Yeni yönetim, halkın ekonomik ve sosyal problemlerini acil bir şekilde çözemediği için halk yeni hükümetten memnun kalmadı. Daha sonra El Sisi liderliğindeki askeri darbe, iktidarı darbe ile Mursi'den aldı. Ordunun bu şekilde doğrudan müdahalesi, Mısır'da demokrasiye geçiş sürecini başarısız kıldı. Arap Baharı'nın ardından Mısır Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi bir buçuk yıl aradan sonra özgür ve adil seçimler yapılmasına izin vererek demokratik geçiş sürecine onay vermişti. Mısır'da demokrasiye geçiş süreci iç ve dış faktörlerin de desteği ile Temmuz 2013 yılında yaşanan askeri darbe ile sona erdi. Bu geçiş süreci aynı zamanda, müesses nizamın ve yönetici seçkinlerin Mısır halkına iktidarı bırakmak istemedikleri için çok önemliydi. Mısır'ın otoriter rejiminden kalma kurumsal yapıları istikrarlı demokratik geçişe engel oldu. Ordunun tutumu Mısır'ın demokrasiye geçiş sürecinin başarısız olmasında hayati önem arz etmektedir. Bu itibarla, geçiş sürecinde askeriye'nin duruşu demokrasinin yapısına yön vermiştir. Mısır tarihinde, modern batı dünyası açısından demokratik bir yönetim yoktur. Mısır, Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra İngiltere tarafından işgal edildi ve dış işgalcilerden bağımsız hale gelmesi 32 yıl sürdü (MFA, 2022). 1952'den 2011'e kadar otoriter bir başkanlık tarafından yönetildi; bu nedenle halk baskın tek adayı zorunlu olarak seçmek zorunda kaldı. Bu sistem demokratik bir yönetim yapısı değildi. Diğer yandan, başkan ölene kadar başkanın yapılan sözde seçimlerle değiştirilme olasılığı yoktu. Güçtürk'e (2016) göre rejim, muhalefetin ve başta Müslüman Kardeşler olmak üzere sivil toplumun askeri kontrol ve ordunun ayrıcalıklı konumuna yönelik eleştirilerine yanıt olarak olağanüstü hal ilan etmişti. Rejim muhalefetin büyümesini ve nüfuzunu engellemeyi amaçlıyordu. Bireylerin yargılama olmaksızın süresiz olarak gözaltına alınması, gösterilerin haksız yere yasaklanması, temel hak ve özgürlüklerin 'güvenlik' bahanesiyle askıya alınmasını içeren bu politikaların Mısır'da uygulanması, otoriter bir rejimin kurulmasıyla sonuçlandı.

Mısır'da devrim, halkın ayaklanmasıyla diktatörlüğün çöküşü olarak açıklanabilir. Bu başarılı ve barışçıl geçişte ordunun rolü önemlidir çünkü ordu Mısır'da Mübarek'in yanında değil, halkın tarafında durdu. Ordu, devrimin başarısı için belirleyici bir unsurdur. Ama devrimde sonuç demokratikleşmeyle bitmeyebilir, başka bir deyişle halkın ayaklanma ile elde ettiği şey demokratik bir geçişle sonuçlanmayabilir ve de başka bir otoriter rejime geçebilir. Nitekim ilerleyen süreçte ordu; siyasal, sosyal ve ekonomik yönden kendini ülke içinde yetkili kılmış ve demokratik seçimle iş başına gelmiş başkana darbe yaparak hem geçiş sürecini sonlandırmış hem de halkın demokratikleşme umutlarına ket vurmuştur. 2013'teki darbe ile demokratikleşme ve özgürleşme hayalleri yok olmadı aynı zamanda yeni dönemde oluşan halkın sandığa olan güveni de kayboldu. Bu açıdan, dış faktörler bölgeyi hem olumlu hem de olumsuz yönde derinden etkilemiştir. Goldsmith (2007, s.87), demokratikleşmenin, kurallara bağlı rekabete dayalı sistemi ile otoriter

rejimin yerini alacak bir süreç olduğunu belirtir. Halkın özgürlüğünü talep etmesi ve hükümdarı değiştirmek istemeleri Mısır halkı için olumlu bir gelişmeydi.

Mısır'ın demokrasiye geçişi, ordudaki erkler tarafından 60 yıl süren ardışık yönetimin mirası tarafından baltalandığı aşikârdır. Mısır'da mevcut siyasi duruma odaklanarak ülkenin bugün olduğu yere nasıl geldiğini anlamak çok önemlidir. Mısır'daki geçiş süreci, demokratik erdemlere ulaşmak için bir araçtı. Bu nedenle, eski sayısız siyasi kurumun, toplumsal ihtiyaçlara ve uluslararası normlara göre sistematik olarak yeniden şekillendirilmesi gerektiği anlaşılmıştı. Otoriter yöneticiler tarafından yönetilen 1952-2011 arasındaki Mısır'da, toplumsal ihtiyaçlar ve uluslararası normlar görmezden gelinmiştir. Robbins (2018, ss.11-12) Arap Barometresi IV'te yaptığı çalışmasında, demokrasinin tanımını, Mısırlıların %73'ünün herkes için iş olarak gördüklerini belirtmiştir. Mısır devlet yapısına göre, devlet tek otoriter parti yönetimi ile ülkenin en önemli aktörüdür. Bekaroğlu ve Kurt (2015, s.14), Sedat'ın 1977'de rejimi daha liberal olarak sunmayı hedeflediğini belirtmektedir. Bunun için daha önce kapatılan dört siyasi partinin yeniden açılmasına izin verdi, basına yönelik kısıtlamaları kısmen hafifletti ve cumhurbaşkanının yetkisine meydan okumaktan kaçınmaları koşuluyla sivil toplum kuruluşlarına fırsatlar yarattı. Her ne kadar sözde reformlar yapılsa da hegemonik bir partinin yönetimi devam etmiştir. Bu nedenle, protestocular anlamlı bir değişimden ziyade bir rejim başkanlığı değişikliği ile karşılaştı. Mısır, işkence ve öldürmeler dâhil olmak üzere birçok insan hakları ihlalinin sorumlu olan baskıcı bir yönetim ve zayıf bir yargı sistemine sahipti. Güçtürk'e (2016, s.10) göre 1967 yılında olağanüstü hâl ilan edilmesi, gösterilerin yasaklanması, kişilerin yargılanmaksızın süresiz olarak tutuklanması ve ülkenin kanun hükmünde kararnameyle yönetilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu durum, güvenlik önlemlerinin öncelikli olduğu otoriter bir rejimin oluşmasına yol açarak ülke içinde ciddi insan hakları ihlallerinin kasıtlı ve devam etmesine yol açtı. Avrupa Birliği ve Amerika'dan demokratikleşme için finansal destek gelse de bu yardımlar proje temelli olmadığı ve ihtiyaç duyulan yerlerde harcanmadığı için bir türlü istenilen demokratik reformlar yapılamadı. Aksoy'a (2015) göre, Mısır krizi yalnızca AB'nin değil ABD'nin de dış politika başarısızlıklarından birini teşkil etmektedir. Zira batı bloğu Hüsnü Mübarek'in iktidarda kalması için yoğun çaba sarfetmiştir. Bu bakış açısı, demokrasinin başarısızlığını ve Mısır'daki askeri rejimin geçiş sürecindeki engellemedeki rolünü gözler önüne sermektedir. Siyasete yönelik askeri etkilerin kökenleri, Mısır'daki modernleşme ile çok ilgilidir. Ordunun subayları Mısır'ın politik ve sosyal yapısında çok önemli bir role sahiptir. Demir (2020, s.49), 1952 Hür Subaylar darbesinden doğan Mısır otoriter sisteminin, ilk yıllarında siyasi ve ekonomik reformları hayata geçirmeyi amaçlayan, Nasır'ın önderlik ettiği devrimci bir hareket olduğunu ileri sürüyor. Bununla birlikte, otoriter sistem kurulurken Nasır, kendi hâkimiyetini pekiştirmek için ordunun nüfuzunu ustaca kullandı. Hem orduyu yeniden yapılandırdı hem de onu rejim içinde önemli bir konuma yükseltti. Kazak'ın (2018, s.86) belirttiği gibi Mısır, Enver Sedat döneminde bir ölçüde çok partili sisteme geçmiştir. Ancak devletin siyaset

üzerindeki kontrolü nedeniyle ülkede yalnızca sınırlı sayıda siyasi parti kurulabildi. Sonuç olarak, ülkede çok sayıda siyasi parti yalnızca devrimin ardından kuruldu.

Stacher'e göre (2004, s.220) Enver Sedat'ın çoğulculuk politikasının aslında insanlar ve iktidar rejimi arasında herhangi bir güç paylaşımından kaçındığı biçiminde yorumda bulunmuştur. Örneğin, Yıldırım ve Abdulcelil'e (2011) göre, 1977'de kabul edilen siyasi partiler kanunu, farklı partilerin temsil ettiği üç ana eğilimi ortaya koymaktadır. Bunlar arasında 'sol' eğilimi temsil eden Sosyalist Birlik Partisi, 'sağ' eğilimi temsil eden Vafd Partisi ve merkez eğilimi temsil eden Enver Sedat liderliğindeki Ulusal Demokrat Parti olarak bilinen siyasi parti. Mısır'da siyasi katılım, Başkan Sedat'ın kontrolü altındaydı. Sedat'ın izni olmaksızın dini, sosyal veya mevcut bir siyasi parti ile ilgili bir partinin kurulması 1977 siyasal partiler kanunu ile yasaklandı. Nasır dönemiyle karşılaştırıldığında, siyasi özgürlükler genişletildi, özel mülkiyeti kısıtlayan yasal uygulamalar kaldırıldı, sansür azaltıldı ve siyasi partiler açıldı. Bununla birlikte, pratikte devlet, Nasır döneminin kişisel meşruluğuna dayanarak otoriter yapısını sürdürdü. Buna rağmen, demokratik yönetim yapmaya çalışırken, Sedat'ın birçok engeli ile karşılaşmıştır. Bu nedenle, ülkedeki bazı tehdit ve ayaklanmaların bastırılması için bazı kararname yayınladı. Görgün (2001) Sedat'ın muhaliflerinin tasfiyesinin neticeleri Mısır'ın iç ve dış siyaseti etkiledi. Sedat'ın bir suikastle öldürülünceye kadar Cumhurbaşkanlığı Makamı'nda kalabilmesi ve yetkilerini rahatça kullanabilmesi, hatta bazen keyfi denebilecek uygulamalarda bulunabilmesi bu tasfiye işlemi neticesinde gerçekleşmiştir. Ne yazık ki, bu kararname tüm ülkede siyasi ve sivil özgürlükleri sert bir şekilde kısıtladı.

Tıgılı'ya (2011, s. 7) göre, Sedat'ın açık kapı ekonomik politikasının yalnızca yönetici sınıfına hizmet ettiğini ve zengin ve yoksul insanlar arasındaki uçurumu derinleştirdiğini belirtmiştir. Sedat'ın 'açık kapı' politikası uyarınca ordu ekonomik alanda daha fazla güç kazandı. Ancak devlet aygıtı içinde iç güvenliğin sağlanmasındaki rolü önemli ölçüde azaldı. 1977 İsyanı'nın ardından İçişleri Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Paramiliter Merkezi Güvenlik Güçleri, siyasi protestolar ve toplumsal ayaklanmalar sırasında konuşlandırılmaya başlandı. Kuvvetlerin yaklaşık 300.000-400.000 askerden oluştuğu bildirildi (Kandil, 2012: 168-171). Sedat döneminin açık kapı politikası, halkın tamamını kapsamadığı gibi bazı kesimleri imtiyazlı konuma getirmiştir. 1981'de Sedat'ın ölümü ile başa geçen hava kuvvetlerinin eski bir komutanı olan Hüsnü Mübarek Mısır yönetimini liberalleştirmeye çalıştı, ancak girişimlerinde çok başarılı olamadı. Enver Sedat'ın başlattığı neo-liberalleşme süreci Mübarek ile de devam etti. Bekaroğlu ve Kurt (2015, s.6), demokratikleşme bağlamında sıklıkla tartışılan liberalleşme gibi faktörlerin aslında otoriter rejimler tarafından iktidarlarını sürdürmek için stratejik manevralar olarak kullanılabileceğini ileri sürmektedir. Mübarek de egemenliği otoriterlikten demokratikleşmeye çevirmek için bazı önlemler aldı. Amacı Mısır'ın kutuplaşmış siyasi örgütleri arasında ulusal birliği sağlamaktı. Bu adımları atarak tüm Mısırlılardan önemli ölçüde onay ve kabul aldı. Mübarek döneminde

demokrasi ve hukukun üstünlüğü bakımından anayasada yapılan değişiklikler halkın iradesini yansıtmıyordu ve demokratikleşme pratiği başarılı değildi. Ayhan (2011, s. 20), Hüsnü Mübarek'in Anayasa'nın 189. maddesinin kendisine verdiği yetkiyi kullanarak, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin gizli oy sistemiyle yapılması ve çok sayıda adayın yer almasına imkân verecek şekilde mevzuatta değişiklik yapılmasını önerdiğini belirtmektedir. Çok adaylı seçim sürecinin başlatılması, Şubat 2005'te Anayasa'nın 76. maddesinin değiştirilmesiyle gerçekleşti. Mısır'da cumhurbaşkanı adayının seçimi daha önce parlamento tarafından seçiliyordu. Aday daha sonra referandumda halka sunuldu ve burada adayın kabul veya reddedilme seçeneği vardı. 76. Maddenin revizyonu, diğer partilere Cumhurbaşkanlığı seçimleri için aday gösterme yetkisi verilmesi açısından önemli olsa da, aday gösterme sürecinin kendisi de önemli sınırlamalara tabiydi. Örneğin yasaya göre, 2011 yılında yapılacak bir sonraki Cumhurbaşkanlığı seçimi için aday önermek isteyen siyasi partinin, Milletvekili seçimlerinde en az yüzde 5 oy alması gerekiyor. Açıkçası, diğer otoriter liderler gibi Hüsnü Mübarek'in demokrasi ideali, kendi varlığını sağlamlaştırmak ve korumak olan sözde demokratik açılımlardan ibaretti. 1976'da hayata geçirilen güdümlü çok partili seçimler sistemi, parlamento seçimlerinde muhalefetin siyasi temsilinin çok sınırlı olduğunu gösterdi. Meital'a (2006, s. 276) göre, Mısır'daki muhalefet örgütlerinden biri olan Müslüman Kardeşler, halkın büyük desteğine rağmen, devlet güvenlik güçlerinin baskısından dolayı 2005 yılında mecliste beklediği siyasi gücü elde edemedi. Bu seçimde güçlü olmasına rağmen sadece 88 vekil ile temsil hakkı elde etmiş ve 2011 sonrası dönemde Mısır'ın en güçlü siyasi aktörü haline gelmiştir. Mısır'da siyasi parti sayısında bir artış yaşanmış olmasına rağmen, baskılardan dolayı hiçbiri politik güç elde edememiştir. Mübarek döneminde, parlamento üyelerinin çoğu, imtiyazları olan güçlü iş adamlarıydı. Ayrıca yolsuzluk faaliyetlerine karışan iş adamlarının ezici çoğunluğu Mübarek liderliğindeki iktidar partisine bağlıydı. İş adamları, dokunulmazlık ve güç kazanmak için parlamentoya giriyorlardı. Özellikle ekonominin sıkıntılı olduğu 2000'li yıllardan sonra, Mübarek, hak ve özgürlüklerin askıya alınması, medyaya sansür konulması ve gerektiğinde muhalefetin hapsedilmesine izin veren olağanüstü hâl yasalarını artırdı. Holgar'a (2005, s.384) göre, Mübarek rejiminin antidemokratik uygulamaların yol açtığı yolsuzluk, rüşvet, işkence ve kanunsuzluk, Mısırlıların gelecekteki beklentilerinin tükenmesine neden olmuştu. Devleti 30 yıldır olağanüstü hâl kanunlarıyla yöneten Mübarek, polis ve askeri güçleri kendisine karşı gerçekleştirilecek isyan girişimlerine karşı güçlendirmişti. Tüm bu soru işaretlerine rağmen bir otoriter rejim olarak Mübarek rejimi diğer otoriter rejimlerin askeri ve kamu desteği alarak hayatta kaldığı gibi (Holgar, 2005, s.384) ordu gücünü arkasına alarak yerini korumuştur.

Nihai olarak, Mübarek 11 Şubat 2011'de, iktidarı Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi bırakmak zorunda kaldı. Mübarek'i deviren Arap Baharı protestolarına ülkenin farklı bölgelerinden insanlar ve gruplar katıldı. Müslüman Kardeşler, Selefiler, 6 Nisan Hareketi, Halid Said Hareketi, Kifaye, işçi hareketleri ve diğer muhalefet gruplarıyla bağlantılı gruplar Mübarek'i devirmeyi amaçlayan Tahrir

olaylarında önemli bir rol oynamışlardır. Mısırlılar, daha önce görülmemiş ölçekte insan desteği ile 18 gün içinde taleplerine ulaşmışlardır. Arap Baharı sürecinde halkın ‘ekmek, özgürlük ve sosyal adalet, insanlık onuru ve siyasi özgürlük’ gibi yaygın sloganları vardı. Mısır halkı, ayaklanma ve tek adam rejimini devirme konusunda olumlu bir deneyime sahip oldu. Vatandaşlar, siyasi ortamda demokratik bir arenaya sahip olmak için sabırla beklediler, ancak ordu ve bürokratik statükodan dolayı biraz geç kaldılar. Kurt’a (2016, s. 44) göre, güvenlik güçlerinin -özellikle ordunun- siyasi iktidar ile iş birliği içinde olmasını, siyasi iktidara yönelik hamlelerden kaçınmasını ve gerektiğinde sivil ayaklanmalara müdahale ederek siyasi iktidara yönelik tehditleri bertaraf etmesini ifade eder. Dolayısıyla, Mübarek’in otuz yıldır süren bastırılmış yönetimi, ordunun da taraf olması ile siyasi geçişte hızlı ve istenen değişime izin vermedi.

Ülkenin ekonomik olarak gerilemesi demokrasiye engel oluşturabilir. Demokrasiye geçiş gerçekleşse bile ekonomik statü hızlı bir şekilde düzelmeyebilir ve kısa sürede toplumun sorunları çözülemeyebilir. Bu nedenle, demokrasiye doğru ilerlemek için ekonomik koşulların iyileştirilmesi şarttır. Bir ülkede, bir toplumda refah artarsa demokrasinin konsolidasyonu da artacaktır. Geçiş döneminde ordu Mısır’da, Mursi’ye değil demokrasiye yönelik bir darbe yapmıştır. Bu koşullar altında laikler, liberaller ve diğer muhalifler, Mursi’yi oyların gücü ile yani demokrasinin gücü ile değiştirebilirdi. Mübarek’in çöküşünden sonra, Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi iktidarı seçim sonuçlarına göre Mursi ve İslami partiye devretti. Ancak Mısır’da demokratik yönetime geçiş, İslamcılar, laikler ve ordu arasında çok kırılmalı bir ortamda gerçekleşti. Mevcut durumda, bu çatışma, Müslüman Kardeşlerin siyasi arenadan çıkarılmasına ve seçilmiş Başkan Mursi’nin devrilmesine neden oldu. Mısır ordusu, bölgedeki diğer ülkelere kıyasla güçlü bir role sahipti. Ordu, gücünü korumak ve müesses nizamın devamı için silah kullandı. Bu yüzden Mısır’daki demokrasiye geçiş, ordu güçlerinin baskısından uzak bir zamana ihtiyaç duyuyor. Aslında, Mısır’daki demokrasiye geçiş o kadar kolay değildi, çünkü Mısır çok uzun yıllar merkezleşmiş otoriter rejim altında kalmıştır. Bu nedenle devlet içindeki tüm siyasi kurumlar otoriter sisteme göre inşa edilmişti. Demokratik olmayan Mübarak yönetimi tüm iktidarı ele geçirmiş ve hayatın politik, sosyal ve ekonomik yönünün tüm bölümlerine hükmetmişti. Demokratik süreç hem ordunun hem de eski rejimin kalıntılarının ve aşırı grupların müdahalesi nedeniyle sekteye uğradı. (Öztek, 2021, s. 82). Demokrasi, belli bir süre içinde özgün ve spesifik koşullar oluştuğunda var olan bir olgudur. Bu nedenle, demokrasi, Mısır’ın otoriter rejimlerle dolu geçmiş miraslarıyla birlikte askeri, ekonomik ve sosyal engeller nedeniyle ya kurumsallaştırılmamış ya da iyi uygulanmamıştır. Bunun yanında, Mursi’nin bir yıllık iktidarında da benzer engeller devam etti ve hükümet, işsizlik, yoksulluk ve güvenlik gibi kanayan yaralara kalıcı bir çözüm geliştiremedi. Derinleşen toplumsal huzursuzluk ve diğer sorunlar demokrasi sürecine geçişi engelledi. Çünkü Mısırlıların önceliği karşı karşıya oldukları yoksulluk, açlık gibi ekonomik sorunların çözülmemesiydi. İnsanlar yıllardır yaşadıkları sorunlara hızlı

bir çözüm bekletiler ama Mursi yönetimi tüm bu ekonomik sorunları çok kısa sürede çözemediği için halkın bir kısmının da desteğini kaybetti.

Özkan'a (2012) göre, Mısır'ın siyasi türbülansının içeriği ne olursa olsun iki eksen vardı. İslamcıların eliyle demokratikleşme ya da eski rejim kurumları aracılığıyla ayrıcalıklı bir vesayet rejimi. Müslüman Kardeşler, demokrasiye geçiş sürecinde laikler, liberaller ve Hristiyanlarla iş birliği yapmadı. Mısırlılar, darbeden yedi ay önce Mısır'ın siyasi ikileminde, meşru gerekçelerle siyaset yapmak yerine sokağa çıkmayı seçen liberaller, laikler sosyalistler ve Hristiyanlar dâhil her siyasi aktörün ateşle oynadığını bilmeliydiler. Bu yangının adı askeri-vesayetçi vesayet rejiminin iktidarı ele geçirmesiydi. Müslüman Kardeşler devlet yönetiminde deneyimsizdi ve eski sistem destekçilerinin en bilindik özelliği yıllarca siyasi deneyime sahip olmalarıydı. Telci (2012), Mısır'da üretilen mevcut düzenin, otuz yıllık otoriter sistemin kalıntıları üzerine inşa edilen devrim sonrası bir düzen olduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla milletin başına bela olan sorunların hızla çözülebileceğine ve devrim sonrasında yeni bir toplumsal yapının zahmetsizce hayata geçirilebileceğine inanmak idealist ve pratik olmayan bir düşünceden başka bir şey değildir. Mübarek döneminden kalan bürokratların çoğu geçiş döneminde hala aktifti. Bu nedenle, Mursi yönetimi otoriter rejimden demokratik olana geçmek için ortak bir vizyon oluşturamadılar. İlk olarak demokratik yol haritasının etrafında siyasi ve toplumsal bir uzlaşma oluşturmayı başaramadılar. Ordu, politik ve sosyal pakt eksikliği nedeniyle darbeyi kolayca gerçekleştirdi. Hamzawy (2017, s. 2), Mısır'ın demokratikleşmemesini, 11 Şubat 2011'den sonra Müslüman Kardeşler ile liberal ve solcu gruplar arasında aktörler siyaseti nasıl yöneteceğine dair fikir birliğine dayalı bir ortak görüşün olmayışına bağlar. Müslüman Kardeşler Hareketi'nin en büyük kaygısı, rakiplerin ordunun yardımıyla hedeflerine ulaşabilmeleri idi ki askeri darbe ile muhalefet Müslüman Kardeşlerin siyasi kanadı olan Mursi'yi iktidardan indirdi. Ama darbe ile sadece Müslüman Kardeşler, yani İslamcılar değil, aynı zamanda demokrasi ve ekonomik refahı arayan Mısırlılar da kaybetti. İslamcılar sonunda bedelini ödedi ve siyasal alandan çıkarıldı. Müslüman Kardeşler, devrimden önce yaptıkları gibi İslamcı olmayanlarla köprüler kurabilirdi. Mısır'daki müesses nizam, zaman içinde güçlü bir mutabakatla ortaya çıkarılabilirdi. Görçin'in (2021) belirttiği gibi örgüt, duruma ve lokasyona göre çeşitli şekillerde ifade edilecek tepkilerini göstermeye ve elindeki kaynakları kullanmaya devam edecekti. Yönetim konusunda önceden deneyimi olmayan Müslüman Kardeşler, zaman zaman uzlaşmacı jestlerle, zaman zaman da iddialı taktiklerle iktidarı elinde tutmaya çalıştı. Mursi'nin bir yıllık görev süresine bu iki karşıt güç arasındaki çatışma damgasını vurdu.

Demokratik yönetime geçiş için bir yol haritasının oluşturulmaması, siyasi aktörler arasında bölünmeye sebep oldu. Geçiş döneminde Müslüman Kardeşler ilk olarak ordu ile iş birliğini tercih etmişti; bu nedenle orduya o kadar çok güveniyorlardı ki, diğer politik aktörlerle fikir birliği oluşturmaya çalışmadılar. Mursi başa geçtikten kısa bir süre sonra ani bir reform kararı verdi ve ordunun baş generallerini emekli

etti. Bu, askeri vesayeti engelleyerek demokrasinin sağlamlaştırılması için yerinde bir adımdı. Müslüman Kardeşler, ordunun uzun süredir devam eden siyasi ve ekonomik ayrıcalıklarına dokunamadı. Dahası, ordu bu ayrıcalıkları Müslüman Kardeşler ve başkanına silah olarak kullandı. Bu şekilde ordu, askeri darbeye kadar kendi çıkarlarını korudu. Yaşar (2012), ordunun rejimin bürokratik çerçevesi içinde siyasi ve ekonomik avantajlarını korumayı amaçladığını ve giderek ‘devlet içinde devlet’ e dönüştüğünü ileri sürüyor. Özellikle Mübarek sonrası dönemde ordunun başarılarını korumakla kalmayıp, kontrol alanını da genişlettiği görülüyor. Ordu, yeni anayasa tartışmaları sırasında siyasetin üzerindeki yerini sağlamlaştırmayı, geçmiş ve yeni kazanımlarını korumayı ve devrimin boyutunu kendi lehine belirlemeyi hedefliyor. Müslüman Kardeşler’in üyeleri ve destekçileri, seçimleri kazanmanın askeri ve bürokratik engelleri etkili bir şekilde aşabileceği inancına sahipti.

Mısır’da sivil-asker ilişkileri demokrasi için ciddi bir engeldi. Altmış yıl sonra Mısır ordusu sivil bir başkanı kabul etmek zorunda kaldı. Mursi başkan olduğunda, Mısır devleti onu başkan olarak kabul edemedi. Mursi’yi bir yabancı olarak gören devlet kurumları, onun zayıflaması ve devrilmesi için sürekli engeller oluşturdu. Müslüman Kardeşler ve Mursi devlet içinde güçlü bir konumda olamadılar ve geçmişte önemli bir konumda bulunamadılar. Eski rejim destekçileri Müslüman Kardeşlerin bu zayıf yönünü çok iyi kullandılar. Mursi döneminde ülkedeki bölünme, istikrarsızlık, güvenlik sorunları ve ekonominin kötüleşmesi, eski rejim aktörlerinin Başkan’ı devirmek için temel argümanını oluşturdu. Mursi başkanlığı kazandıktan sonra devlet yapısı, politik kutuplaşmalar, bölünmeler, istikrarsızlık ve eski rejimin bürokratik direnişi nedeniyle kapsamlı bir reform yapılmadı. Mursi döneminde eski rejim kurumsal varlığını korudu. Mursi’nin reform için attığı her adım bile ülkede kutuplaşmayı ve ayrışmayı artırdı. Genel olarak, Müslüman Kardeşler, geçiş sürecinde demokratik ilkelerden bağımsız olarak orduyla karşı karşıya gelmekten ziyade iş birliğini seçti. Müslüman Kardeşler ayrıca, yeni anayasadaki ordunun ekonomik faaliyetlerden elde edilen gelirler de dâhil olmak üzere, ordunun bütçesini devlet kontrolünden uzak tuttu. Dahası, ordu bütçesinin denetimi, çoğunlukla askerlerden oluşan Ulusal Savunma Konseyi’ne bırakıldı. Ayrıca orduya ulusal güvenlik ve hassas dış politika konularıyla ilgili veto hakkı verildi. Maghraoui (2014), Müslüman Kardeşlerin siyasi kaderini, sivil kontrol altına alınmamış ordunun iyi niyetine bağladığını iddia etti. Siyasi aktörler arasındaki güvensizlik ortamı, toplumsal huzursuzlukla birleşince, ordu Mısır’ı kurtarabilecek tek kurum olarak ortaya çıktı. Siyasi başarısızlık ve demokrasiye geçiş konusunda yol haritasının olmaması askeri darbenin zeminini hazırlamıştır. Diğer bir deyişle, ordu, ülkedeki kötüye giden koşulları öne sürerek darbeyi meşrulaştırdı ve demokratik yönetimi askıya aldı.

Ordu Mısır’da rejimin yıllar boyunca koruyucusu olarak hizmet etmiştir. Arap Baharı protestoları sırasında da devletin koruyucusu olarak görev yapmış ve daha sonra ayaklanma silah zoru kullanılmadan kontrol altına alınmıştır. Hüsnü Mübarek

döneminin sona ermesi için ordu, onun iç ve dış ilişkilerde tutarsız politikaları nedeniyle, Mübarek'in devrilmesini destekliyordu. Özellikle de iktidarını oğluna devretme niyeti, orduyu ciddi şekilde rahatsız etti. Baran (2013), ordunun temel amacının Mübarek rejiminden çıkar sağlayan burjuvazinin ve asker-sivil bürokrasinin hâkim konumunu yeniden tesis etmek olduğunu ileri sürmektedir. Bu, selefinden daha demokratik olduğu yanılması verse bile, esasen otoriter bir burjuva rejimi kurarak başarılacaktır. Ülkenin siyasi manzarasının başlıca paydaşları olan Mısır silahlı kuvvetleri, 2011 devrimini takip eden geçiş aşamasında yetkilerini korudu. Ancak devrimci grupların etkisi nedeniyle 2012 yılında yetkiyi sivil otoritelere bıraktılar. Ordu geçiş döneminde kontrolü elinde tuttuğunda, siyaseti kontrol etmek için kendi kabinesini oluşturmada oldukça hızlıydı. Kısa süren geçiş sürecinin ardından, Amerika, Avrupa ve bölgesel güçlerin gözü önünde askeri darbe yaşandı. Dolayısıyla, büyük umutlarla başlayan ve belli bir mesafe kaydeden demokrasiye geçiş süreci çok ağır bir yara aldı. Ordu, siyasal iktidarı yeniden ele geçirdi. 2012 de %46 ve %52 katılım oranı ile demokratik bir şekilde düzenlenen seçimle başkanlığa gelen Muhammed Mursi darbe sonucu iktidardan indirildi (Grote, vd. 2016). El Baradei (2012) ülkede kaosun artması ve durumun kontrolden çıkması durumunda, ordunun müdahale edebileceğini daha krizin ilk günlerinde ifade etmiştir. Bu nedenle, Mısır ordusunun siyasete müdahale yolunu açmak için ülkede kaos açmayı amaçladığı söylenebilir. Khosrokhavar (2016, s.144), aralarında Suudi Arabistan, Amerika ve İsrail'in de bulunduğu, devrimin gidişatından memnun olmayan ve devrimin kendi çıkarlarıyla örtüşmediğine inanan dış aktörlerin Temerrüt Hareketi'ne doğrudan veya dolaylı destek sağladığını ileri sürüyor. Bu aktörler Mursi karşıtı bloğu güçlendirmeyi amaçlıyordu. Bu nedenle ülke içindeki bir grup aktörü karşı devrimi sahneye koymak için harekete geçirdi. Nisan 2013'te kurulan Temerrüt Hareketi, protesto hareketinin öncülerinin (Mahmut Bedir, Muhammed Abdülaziz ve Hasan Şahin) belirttiği gibi 22 milyon imza topladığı iddia ediliyor. Hareket, Mursi'ye yönelik imza kampanyasından kaynaklandı (Anadolu Ajansı, 2013). 2012 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Mursi lehine oy kullananların toplam sayısı 13 milyonu buldu. Sağlam bir sosyoekonomik temelden yoksun olmasına rağmen, Mursi karşıtı kampanya önemli bir görünürlük kazandı ve ülkenin nüfuzlu elitleri ve devrim sırasında ortaya çıkan aktivist hareketlerle olan ilişkisi nedeniyle zorlu görünüyordu. Hiçbir sivil örgüt belli sınırların ötesine geçemedi, otokratik yönetim sivil kurumların gelişimi önlendi ve sivillerin alanı daraltıldı. Sivil toplum, gelişme araçlarına sahip değildi. Her ne kadar iktidar tamamen sivillere bırakılsa bile, Mursi örneğinde olduğu gibi, herhangi bir siyasi partinin Mısır'da yönetim deneyimine sahip olma şansı yoktu. Başka bir deyişle, ülkeyi kuşatan ve bütün alternatifleri yok eden askeri vesayet neredeyse Mısır'ın kaderi oldu. Mısır da Mursi yönetimi, ordunun büyük ve eski komutanlarının bazılarını değiştirmeye çalıştı. Bu nedenle ordu, bazı laik, liberal ve gençlik örgütleriyle birlikte darbeyi dış güç desteğiyle gerçekleştirdi. Mısır'ın en güçlü kurumu, ülkenin siyasetini belirleyen temel aktörlerden biri olan ordudur. Dolayısıyla, ordunun siyaset ve ekonomideki etkisi ve ağır gücü, demokrasiye geçişi engellemeye ve askeri darbeye vurmayla sebebiyet vermiştir.

4. Demokratikleşme Sürecinde Dış Aktörlerin Rolü

İnsanların dünyada kendilerine özgü ve değerli kültürel özellikleri vardır. Freudenstein'a (2011) göre, Mısır, demokrasinin oryantal despotik bir davranışa sahip olduğu bir bölge değildir. Mısır halkı her zaman demokratik yönetime geçmeyi talep etti, ancak otoriter liderleri böyle bir ortamı mümkün kılmadılar. Demokrasi, seçim ve ifade özgürlüğü, eşit yurttaşlık ve herkesin katılımı ilkeleri üzerine kuruludur. Aynı zamanda özgür ve adil seçimler, güçler ayrılığı, hesap verebilirlik ve şeffaflık konularında da öncülük eder. Mısır toplumu, Dahl'ın demokrasi kıstasları kademeli olarak uygulayarak demokrasinin refahına ulaşmaya çalıştı. Geçiş döneminde ilk olarak özgür, adil ve düzenli seçimi hayata geçirdiler. Müslüman Kardeşlerin Hürriyet ve Adalet Partisinin başkan adayı Mursi 2012 seçim sonucuna göre %51,3 oy ile başkan olarak seçildi (Bloomberght, 2012). Fakat seçim sonucunda istediklerini kişinin başkan olduğu göremeyen çıkar grupları Mursi'nin başarısız olması ve demokrasiye geçiş sürecinin sonlandırılması için ellerinden geleni yaptılar. Bunun yanında tam demokrasiye geçiş Amerika Birleşik Devletleri'nin çıkarlarını tehlikeye atabilirdi (Metawe, 2013); bu nedenle ABD, İsrail'in ya da kendi çıkarlarının tehlikeye girmesine izin vermemişti. Mısır örneğinde küresel aktörlerin çıkarlarına ters düşen Mursi iktidarı, askeri darbe ile sonlandırılmıştır. Sınmaz'ın (2016) bulgularına göre ABD, Mısır'a mali yardımını geçici olarak sınırlamış ancak daha sonra 1,3 milyar dolarlık fon akışı sağlamaya devam etmiştir. Ayrıca 2015 ve 2016 yıllarında askeri yardımlarda da artış yaşandı. Darbe sonrasında ABD'nin Mısır'a yaptığı üst düzey resmi ziyaretler, darbe rejimine yurt içinde gerçek bir meşruiyet sağlayamamasına rağmen, uluslararası toplumda bir nevi meşruiyet kazandırdı. ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, Kasım 2013'te Mısır'a yaptığı ziyarette, Mısır'ın demokrasi yolunda önemli ilerleme kaydettiğine inandığını ifade etti ve yol haritasını 'mükemmel' olarak ifade ederek övdü. Anadolu Ajansı (2019) haberlerine göre, ABD Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten John Kerry, 'Mısır ordusu demokrasiyi inşa ediyor.' değerlendirmesini yapmıştı. Demokrasiye geçiş, bir tarafta otoriter bir rejimin sonlanması sürecinin başlatılmasıyla, diğer tarafta ise bir çeşit demokrasinin kurulmasıyla ilgilidir. Geçiş dönemi, demokrasiye giden yolu açamayabilir veya istikrar sağlayamayabilir. Demokrasiye geçiş temel demokratik kıstasların gerçekleştirilmesini ifade eden siyasi bir süreçtir. Dolayısıyla demokrasiye geçiş süreci sanılanın aksine bir anda gerçekleşmez ve her geçiş süreci farklı ülkelerde aynı sonucu vermeyebilir.

Muhammed Mursi döneminin altıncı ayından sonra Mursi yönetimi istemeyen muhalif örgütler kısa zamanda aktif bir güç haline geldi. Bu noktada, iktidarını Arap Baharı devrimci dönemde yitiren iç aktörler hareketlendi. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin iç aktörlere desteğiyle karşı devrimin kıvılcımını ateşlenmiş oldu. Telci (2016, s.9), Mısır'daki karşı devrim girişiminin iç süreç gibi görünse de etkili bölgesel ve küresel aktörleri içerdiğini ileri sürüyor. İbrahim'in (2015) bulgularına göre Birleşik Arap Emirlikleri hükümeti, Mısır'daki karşı devrime yerel aktörleri kullanarak müdahale etmiştir. BAE yönetimi, 30 Haziran'a

kadar süren protestoların düzenlenmesinde önemli rol oynayan Tamarrud hareketine önemli destek verdi. Bu senaryo daha sonra sızdırılan ses kayıtlarında da ortaya çıktı. Zengerle ve Strobel'in (2013) belirttiği gibi ABD hükümeti, Mısır'daki askerî harekâtı başından itibaren darbe olarak sınıflandırmamak için büyük özen gösterdi. ABD, bölgesel müttefiki İsrail'in çıkarlarını korumak ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki siyasi hedefleriyle uyumlu güvenilir bir müttefik oluşturmak amacıyla Sisi hükümetine destek verdi. Darbenin ardından ABD yönetiminin üst düzey yetkilileri derhal Mısır'a gelerek resmi iletişim kurarak darbe yönetiminin meşru bir siyasi varlık olduğunu hızla tanıdı. Ayrıca darbenin hemen ardından Sisi'yi tebrik eden ilk ülkeler Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri oldu. Uluslararası sahnede önemli aktörler olarak kabul edilen bu ülkeler, devrim sonrasında zor durumdaki Mısır ekonomisini desteklemek amacıyla Kahire'ye milyarlarca dolar yardımda bulundular. Makey (2013), ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya ve İsrail gibi kendi bölgesel çıkarları olan küresel güçlerin Mısır'da Müslüman Kardeşler yönetiminin devrilmesini desteklediğini belirtmektedir. Bu destek bazen açık, bazen de dolaylı olmuştur. Silahlı kuvvetlerin, medyanın ve iş dünyasının desteğine rağmen, karşı devrimci iç aktörler, özellikle ekonomik anlamda dış aktörlerin desteğine ihtiyaç duyuyorlardı. Nitekim bu dış destek, gelecekteki iktidar yönetiminin karşı-devrim sürecinde meşruiyetinin sağlanmasında büyük önem taşımaktadır. Bu dış destek aynı zamanda Mısır devriminin karşı-devrimci süreçle uluslararasılaşma sürecini başlattı. Telci (2016, s.11), Mısır'daki karşı devrim sırasında İngiltere'nin yaklaşımının ekonomik ve siyasi çıkarları demokratik hedeflerin önünde tuttuğunu belirtmektedir. Londra, Mısır'daki yatırımlarını korumak amacıyla Abdülfettah el-Sisi'nin gerçekleştirdiği darbeye ve sonrasında yaşanan insan hakları ihlallerine yanıt vermemeyi tercih etti. Londra ayrıca mevcut durumu korumaya çalıştı. Londra'nın görevi, İngiltere'nin benzer bir politika benimseyen uluslararası ve bölgesel müttefikleri ABD ve İsrail'in uyum sağlamasıyla kolaylaştırıldı. Sonuç olarak, bu politikanın uygulanması tepkilerin azalmasına neden oldu.

Bu süreçte sadece Mısır'daki iç aktörler değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel ülkeler de Mısır'da karşı-devrimci sürece destek olmuşlardır. Ayhan (2009), egemen güçlerin çeşitli coğrafyalarda kendi sermayelerine ve ekonomilerine dayanan yeni ekonomik ve politik sistemler kurduklarını ileri sürmektedir. Bu, hegemonyaya ulaşma sürecinde ve aynı zamanda hâkim konumlarını sürdürme sürecinde ortaya çıkar. Dünyanın hegemonik gücü olarak tanımlanan ABD, dünya çapında önemli olayların olmasında rol alıyor ve sürece dâhil oluyor. ABD önce kendi çıkarlarını ve ardından İsrail'in güvenliğini ve geleceğini güvence altına almak istiyor. ABD, Mısır'daki Mübarek sonrası dönemi kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmek istemişti. Her şeyden önce, Müslüman Kardeşlerin iktidara gelmesi ve çoğunluğu temsil etmesi, Amerika için doğrudan çıkarları ile örtüşmüyordu. Dolayısıyla bu politik meseleye müdahale etmek için ABD önce iç dinamikleri kullanarak muhalifleri kışkırttı. Ordu da müdahale için uygun ortamın oluşmasını bekliyordu. Hedefe giden yolda, Amerika Birleşik Devletleri ülkedeki

kilit aktörler ile temas halindeydi. Mısır, İsrail'den sonra ABD'den en fazla yardım alan ikinci ülke konumunda. İsrail ile barış anlaşmasının imzalanmasının ardından Mısır hem iç hem de küresel ilişkilerde ABD ve İsrail'in politikalarına öncelik verdi. Bu durum Mısır'daki birçok kesimin, özellikle de milliyetçilerin tepkisine yol açtı (Ayhan ve Ayhan 2011, 10). ABD yönetimi, Hüsnü Mübarek'in devrilmesi süreci sonunda geçiş döneminde Mısır'ın demokratikleşmesine yeterince katkı sunmadı. Nitekim demokratik seçimlerle iktidara gelen Mursi'nin askeri darbe ile indirilmesine de sert tepki göstermedi. Telci'ye (2019) göre bu, Batılı ülkelerin demokrasiyi ilke olarak değil araç olarak kullandıklarının en açık göstergesidir. Kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden Batılı ülkeler, Mısır'daki devrimci hareketin sona ermesiyle Arap bölgesinde tetiklenebilecek demokratik reform potansiyelini göz ardı etti. Dolayısıyla Mursi'nin ölümünde önemli sorumlulukları var. Bununla birlikte, asıl sorumluluğun, demokratik seçimlerle iktidara gelen Mısır'ın ilk sivil Cumhurbaşkanı Mursi'yi askeri darbeye deviren darbe yönetimine ait olduğu açıktır. Daha sonra bu yönetim çeşitli baskı ve gözdağı yöntemlerine başvurdu, tıbbi müdahaleyi engelledi ve sonuçta onun mahkeme salonunda ölümüne neden oldu.

Dinç (2018, s. 7), Avrupa ve Batı'nın kendi çıkarlarını ön planda tutarak ve yeterli kaynak ayırmayarak çoğu zaman çözüm sağlamaktan ziyade bölgedeki sorunları daha da kötüleştirdiği yönünde eleştirildiğini ileri sürüyor. Pek çok eleştirel çevre, Batı'nın tercihlerinin dar ve ileriye göremeyerek tanımlandığını öne sürüyor. Diktatörlüklere doğrudan veya dolaylı destek vererek bölgedeki sorunların devam etmesine katkıda bulduklarına inanılıyor. Bu destek, bu rejimlere meşruiyet sağladı ve karşılığında Batı, kendi çıkarlarına hizmet eden ekonomik ve siyasi faydalar elde etti. Avrupa Birliği, özellikle Orta Doğu'da, coğrafi alana daha fazla önem verdiği ülkelere farklı davranmayı tercih etmiştir. Avrupa Birliği, ülkelerdeki otoriter rejimlerin baskıcı tutumlarını siyasi çıkarları doğrultusunda değerlendirmiştir. Avrupa Birliği'nin demokrasiye geçiş döneminde Mısır'daki siyasi reformları desteklemek için ekonomik yardımı yeterli seviyeye ulaşmadı. Yardımların çoğu, demokrasiyi destekleyecek projelerden çok terörizm, göç ve sınır denetimi gibi konulara aktarıldı. Diğer bir deyişle, Avrupa Birliği demokrasi kavramını toplumların kendinden bir değer olarak görmemekte, ancak bunu özellikle Batı ülkelerini hedef alan terörizmi önleyebilecek bir araç olarak benimsemektedir. Avrupa Birliği'nin Mısır'a yönelik demokrasi politikası farklıydı. AB, güvenliğe öncelik vermek amacıyla, siyasi stratejisinin bir parçası olarak stratejik olarak kendisini bölgedeki otoriter rejimlerle aynı hizaya getiriyor. Bu durum Avrupa Birliği'nin benimsediği normatif ilkelerle çeliştiğini göstermektedir (Asseburg, 2013, s. 58). Demokratik yollarla seçilmiş başkanın Mısır'daki askeri darbeye düşüşüne karşı çıkmayan AB, demokrasinin kıstaslarını görmezden gelerek demokrasiyi araç olarak kullanmış ve kendi çıkarlarına hizmet etmesini tercih etmiştir. Değişimi savunan bireyler açısından Avrupa Birliği (AB), Orta Doğu'yu ilgilendiren konularda güvenilir bir arabulucu veya demokrasi savunucusu olarak algılanmıyor (Teti, 2012, s. 280). ABD ve Avrupa Birliği, istikrarlı bir Orta

Doğu'ya olan arzularını dile getiriyorlardı çünkü iç çatışmalar ve istikrarsızlık, ticareti engeller ve mülteciler sorununu gündeme getirirdi. AB, Mursi iktidarını yeterince desteklemedi, çünkü üye devletler Mursi hükümetinin halkın beklentilerine cevap veremeyeceğini ve ülkede gerekli reformları yapamayacağını düşündüler. Bu ifadeler, AB'nin demokratik ilkelerine aykırı olsa da Avrupa Birliği'nin aslında bölgede 'istikrar' ve 'insan hakları' arasında bir ikilemde olduğunu gösteriyor. Ordunun Mısır'daki darbesi, Mursi'yi devirmesinden sonra uluslararası toplum, özellikle Avrupa Birliği ve ABD, ordunun Müslüman Kardeşler ve göstericilere karşı yürüttüğü katliamlar konusunda sessiz kaldı. AB'nin ve uluslararası toplumun sessizliği, darbe yönetimine meşruiyet kazandırdı. İstikbal (2019), yerel ve bölgesel aktörlerin askeri darbe hükümetine karşı muhalefetinin küresel aktörler tarafından hızla yankılandığını, bu sayede yönetimin Mısır'daki meşruiyetinin önce bölgesel, ardından küresel düzeyde tesis edildiğini belirtmektedir. ABD'nin Mısır'daki askeri darbeye karşı başlangıçtaki sessizliği ve ardından darbeyi desteklemesi, askeri yönetimin İngiltere, Fransa ve Almanya gibi etkili uluslararası aktörler tarafından kabul edilmesine etkili bir şekilde katkıda bulundu. İsrail'in bu siyasi süreci onaylaması ve Mısır'da daha çalkantılı bir hükümeti tercih etmesi, Müslüman Kardeşler'in hem yurt içinde hem de yurt dışında yönetsel yetkinliğini olumsuz etkiledi.

Dinç (2018:25), AB'nin dış politikasının esas olarak liberal ekonomi, insan hakları, demokratikleşme gibi temel ilkeler olarak hizmet eden normatif değerler tarafından yönlendirildiğini belirtmektedir. Ancak gerçekte bu temel ilkelere tutarlı bir şekilde uyulmuyor. Nitekim Arap Baharı sırasında yaşanan olaylar ve çeşitli çıkarların gelişmesi, bölgenin ve birliğin güvenlik ve istikrarını ön planda tutmayı amaçlayan politikaların oluşturulmasına yol açmıştır. Bu tutum, AB ülkelerinin, kişisel çıkarları tehdit edildiğinde sürekli olarak savundukları normatif standartlardan vazgeçip reelpolitik bir yaklaşım benimseyebildiklerini göstermektedir. Ayrıca, Avrupa Birliği'nin önemli krizler boyunca sürekli parçalanması, birliğin Arap Baharı'nda stratejik seçimler yapma becerisini engelledi. Üstelik üye devletler, özellikle de en etkili olanlar, kendi temel çıkarlarına hizmet eden eylemlere öncelik verdiler.

Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan askeri darbeyi finansal olarak destekleyerek siyasi gücü ile tüm dünyanın gözü önünde açıkça desteklemişlerdi. Doğan (2020), başta BAE ve Suudi Arabistan olmak üzere birçok ülkenin darbeye aktif destek verdiğini belirtiyor. Özellikle BAE, Mısırlı darbecilere kapsamlı bilgi ve mali yardım sunarak önemli bir rol oynadı ve böylece ülkede kilit bir oyuncu haline geldi. Tam tersine Türkiye bu darbeye direndi ve Sisi'nin meşruiyetini tanımayı reddetti. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ülkeleriyle ilgili bazı korkuları ve kaygıları vardı ama bu korku Mısır'daki demokrasinin sağlanmasıyla ilgili değildi. Körfez ülkeleri, geçiş dönemine muhaliflere özellikle de Temerrüt hareketine çeşitli finansal destekte bulundular. Körfez ülkelerinin bölgedeki radikal değişim direnişini yıkmak ve bölgenin demokrasi

dışında istikrarını sağlama arzusu göze çarpmaktadır. Mısır'ın karşı devriminde muhaliflere ve orduya destek olmak için yardım fonlarının tahsis etmişlerdir. Körfez ülkeleri, bütün bunları demokratik geçişin olası başarısını engellemek için yaptılar. Mısır geçiş döneminde başarılı olsaydı, o zaman kendi vatandaşlarının iradesiyle sıra kendi ülkelerine gelebilirdi. Askeri darbe yönetiminin ekonomik eksiklikleri, ABD yönetiminin devam eden askeri ve ekonomik yardımları, AB ülkelerinden gelen doğrudan yatırımların artması ve IMF'den alınan kredilerle telafi edilmiştir (AFP, 2018; Pluper, 2013; Hessler, 2017). Sisi yönetimi askeri darbenin ardından Fransa'dan jetler, Almanya'dan da denizaltı savaş gemileri aldı (Kurt ve Güngörmez, 2018, s. 15-17). Ayrıca AB ülkeleri Mısır'da önemli ekonomik girişimlere girişirken, Avrupa ülkeleri de Mısır'da iktidarda olan hükümet karşıtı güçlere destek verdi. Demokratik yönetime destek göstermek önemlidir (Egozi, 2018; Kharief, 2018).

Ordu, eski rejimin taraftarlarıyla birlikte dış devletlerin desteğini aldı. ABD, Avrupa Birliği, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi dış aktörlerin etkisiyle, Mısır'daki demokrasiye geçişin başarısızlığına sebep olan askeri darbeyle Mursi'yi iktidardan zorla indirildi. Ordu ve bileşenleri, Mısır'daki politik hayatta hâlâ baskındırlar. Ordunun etkinliği hala Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'nin eliyle devam ediyor. Kurt'a (2016) göre, ordu bürokratik ve siyasi mekanizmalar üzerindeki etkinliğini koruduğundan örgütlerin kendisine alternatif ya da rakip bir konuma gelmelerini engellemiş oldu. Otoriter rejim düştüğünde veya bariz bir siyasi kriz zamanında ordu, siyasi alanın kırılğan bir durumda sıkışıp kalmasıyla geçiş sürecine müdahale etme eğilimindedir. O zaman ordu siyasete müdahale etmek ve güce tamamen sahip olmak için çok isteklidir. Demokratik olarak seçilmiş Başkan Mursi'nin 3 Temmuz 2013'te askeri darbe ile devrilmesi, 2011'deki halk hareketinin ardından otoriter Mübarek yönetimine karşı yapılan 2,5 yıllık demokrasiye geçiş sürecinin başarısızlığı anlamına geliyordu. Mısır, tüm aktörler ile birlikte demokratik geçiş dönemini başarılı bir şekilde tamamlamadı.

Demokraside sadece bir amaca izin verilir; halkın demokratikleşmesi ve liberalleşmesidir. Lincoln'a göre, demokrasinin kaynağı halk, amacı ise kamu yararadır. Demokrasi olgusu yüzyıllardır süren bir süreçtir. Diğer bir deyişle, demokrasi sadece sandıkta en çok oyu almak değildir. Seçimde kazanma, kazanana sadece inanç, mülkiyet ve kişisel özgürlükleri güvence altına alan demokrasiyi uygulama hakkı verir. Maden Karabudak'a (2022) göre, demokrasinin temsil, seçim, katılım gibi özelliklerinde yer alan çoğunluk/çoğulculuk mantığı ile liberalizmin temellerinden biri olan hoşgörü kavramı bu noktada kesişmekte ve birbirini beslemektedir. Aynı zamanda liberal bireycilik demokrasi içerisinde muhalefet ve direniş hali ile yer almakta ve demokrasiyi bu şekli ile desteklemektedir. Kazanan, çoğunluğu talep etmek için herhangi bir diktatörlüğün sosyal, ekonomik veya politik ilkelerine hükmedemez. Kazanan sadece evrensel değerlerin, hakların ve özgürlüklerin yanlarını alabilir. Devletin görevi engellerin ortadan kaldırılması, böylece bireyin kendi organik ve içgüdüsel isteklerinin ve

arzularının özgürlüğü ve tatminiyle özgürce ifade edebilmesidir. Başkanın yapacağı en büyük şey, temel haklar, özgürlükler ve evrensel değerleri her bireye tam ve eşit bir şekilde sürdürmek ve güvence altına almaktır. Mısır'da, demokratik siyasi kurumların olmayışı ya da olanlarında evrensel değerlere uygun çalışmaması demokrasiye geçişin başarısızlığını etkiledi.

Bayraktar (2020), 1952'de Hür Subaylar Teşkilatı'nın Mısır'da bir darbe düzenlediğini ve bunun sonucunda Kral'ın sürgüne gönderildiğini ve cumhuriyetin kurulduğunu ifade etmektedir. Sivil isyanların ulaşmadığı hedeflere, kendilerine 'Hür Subaylar' ismini veren Cemal Abdülnasır liderliğindeki bir grup asker ulaştı. Hür Subaylar darbesinden beri önemli bir rolü olan tam anlamıyla demokrasiye hizmet eden neredeyse hiç siyasal kurum yoktu. Bu nedenle, bu kurumlar geçiş döneminde bir yıl gibi kısa sürede oluşturulamadı ya da reformlar yoluyla iyileştirilemedi. Dahası, siyasetin baskısından uzak bağımsız bir yargı ve hukuk sistemi erkini tesis etmek ve istikrarlı bir kurum haline dönüştürmek de kolay olmadı. Bu nedenle, adil ve şeffaf yasalar olmadan ve hukukun üstünlüğü ilkesine riayet etmeden, demokratik geçişi korumak ve sürdürmek geçmiş mirasın etkisiyle de mümkün olmamıştır. Bu nedenle, siyasal kurumlar ve sivil toplumlar demokrasinin başarısının veya başarısızlığının hayati belirleyicileridir.

Ordu, siyasal ve ekonomik çıkarlarını sonsuza dek kaybetme korkusu nedeniyle sivillere tam yetki ile iktidar olanağı sağlayamadığı için geçişin başarısızlığındaki temel faktördür. Bayraktar (2020), demokrasi kültürü gelişmemiş ülkelerde ordunun siyasi işlere aracılık etmesinin geleneksel olduğunu ileri sürmektedir. Bu ülkelerde, siyasi krizler yaşandığında, kendilerini milletin kurtarıcısı olarak gören bazı yetkililer, bazen krizin sorumlusu kendileri olsa bile, yönetimi ele geçirerek ülkeyi kendi bakış açılarına göre yönetirler. Tadros (2012), Mısır ordusunun ülke ekonomisine ne ölçüde dahil olduğu konusunda kamuoyuna açık spesifik bilgilerin bulunmadığını belirtmektedir. Kesin veriler mevcut olmasa da uluslararası basın ve Mısır'da hâkim olan görüş, ordunun ülkenin GSYİH'nin yaklaşık %25-40'ı üzerinde nüfuz sahibi olduğunu öne sürüyor. Bir ülkenin ekonomik yapısı demokratik geçişin başarısını belirleyen önemli bir faktördür. Bazı kişiler demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki karşılıklı ilişkiye dikkat çekerek demokrasinin ekonomik büyümeyi etkilediğini ve bunun tersinin de geçerli olduğunu öne sürdüler. Bu durum ikisi arasında ikili bir etkileşimin olduğu anlamına gelmektedir (Manan, 2009: 27-28). Bu yüzden ordu, ülkenin iktisadi yapısını direkt etkileyecek gücü elinde bulundurmaktadır.

Uluslararası aktörler Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi demokrasiye geçişte olumlu bir rol oynamıştır. Telci (2013), muhalefetin baskın ve etkili bir politika uygulama konusunda daha başarılı olmasının bir nedeninin, uluslararası kamuoyu ve siyasi aktörler tarafından tercih edilen liberal ve laik değerlere uyum sağlaması olduğunu ileri sürmektedir. ABD, İngiltere, Almanya ve Fransa'nın da aralarında bulunduğu önde gelen Batılı devletler, Cumhurbaşkanı Mursi'ye muhalefetin siyasi

sürece katılımını artırmasını tavsiye etti. İslamcı hareketin Mısır siyaseti üzerinde aşırı nüfuz sahibi olmaması gerektiğini vurguladılar ve muhalefetin kaygılarına desteklerini ifade ettiler. Dolayısıyla, Mısır'da uluslararası aktörler Mursi'yi devirmek ve bölgesel çıkarları nedeniyle geçiş sürecini durdurmak için muhaliflere ve orduya destek verdiler. Avrupa Birliği ve ABD, 2013 yılında darbe için sessiz kaldılar. Körfez ülkeleri darbeden sonra yenilenme dönemini desteklerini dile getirdiler. Bu, demokrasiyi veya demokrasinin araçlarını önemsemediklerini, çünkü sıranın kendilerine geleceğinden korktuklarını açıkça ortaya koydu. Öte yandan Mursi taraftarları yargının, polisin, ordunun ve medyanın demokrasiye geçişi desteklemediğini iddia etti. Yıldırım (2013), bu darbenin mahkeme, polis, medya ve sermaye çevrelerinin önceden tasarlanmış bir süreci yürütmeye yönelik koordineli çabasının sonucu olduğunu savunuyor. Birleşemeyen muhalif güçler seferber edilerek bu faaliyetin gerçekleştirilmesi için ordunun önüne yerleştirildi.

Mısır'daki askeri darbeden bu yana uzun zaman geçmesine rağmen, askeri darbenin nedeni olarak gösterilen siyasi istikrarsızlık iyice artmıştır. Otoriter bir sistem altında siyasi liberalleşme süreci, baskının hafifletilmesi ve belirli sivil özgürlüklerin tesis edilmesiyle başlar. Bu hareketlerin demokratikleşmeyle sonuçlanacağını garanti yoktur ve otoriter rejimin tekrar iktidara gelmesi mümkündür. Bununla birlikte, liberalleşme önemli ölçüde başladıktan sonra, çeşitli siyasi aktörler iktidardaki rejim ile muhalefet grupları arasındaki tarihsel etkileşime girmeye başladı. Bu kategoriler otoriter koalisyondaki parçası olan muhafazakârları ve ılımlıları, muhalefet içindeki fırsatçıları, ılımlıları ve kökten dincileri kapsar (Potter, 1997: 15). Mısır örneğinde, dış aktörler, yani ABD ve Avrupa Birliği gibi batılı aktörler ve Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve İsrail gibi bölgesel aktörler uluslararası medya ve baskı politikaları yoluyla finansal destek ve hibeler ile Mısır'daki aktörleri şekillendirmeyi başarmışlardı. Muhalifleri güçlü destekleri ile birlikte ordu ve iç aktörler, özgür ve adil seçimlerle seçilmiş Başkan Mursi'yi iktidardan indirmeyi başardılar. Bulgulara göre, Mısır'ın dış aktörleri Mısır'da demokrasi geçiş yerine istikrarı, ülkenin güvenliğini ve kendi çıkarlarını tercih ettiler. Mısır'ın gelecekte demokrasiye ulaşip ulaşmayacağına karar vermek için henüz erkendir. Mısır, demokrasiye geçiş için az da olsa bir mesafe kat etmiştir. Siyasi liberalleşme demokrasinin temel adımıdır, ancak ordular bunu otoriter rejimlerin daha da ayakta kalması için bir araç olarak kullanmaktadır. Mısır'da ülkenin güvenliği ve korunması gerekçesiyle demokratik kıstasların uygulanması askıya alınmıştır.

5. Sonuç

Demokrasinin yerleşebilmesi için bir ülkenin birkaç nesil demokrasiyle yaşaması gerekir. Bu da demokrasiye geçiş süreçlerinin çok daha iyi yönetilmesine bağlıdır. Demokrasiyi terk edip onun dışında herhangi bir rejim arayışının bir sonucu olarak diktatörlükler oluşur. Devletin görevi temel hakları, özgürlükleri ve evrensel değerleri her bireye tam ve eşit olarak korumak ve güvence altına almaktır. Mısır'da

demokratik talepler yüz yıl geriye gitmesine karşın, Arap Baharı ile doruğa ulaşsa da geçiş başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İç aktörler; ordu, siyasi kurumlar, sivil toplum kuruluşları, medya, yargı ve ekonomik çıkmazlar gibi nedenler Dahl'ın demokrasi ideali çerçevesinde belirttiği ilke ve hedeflerden uzak kalmıştır. Ülkede egemenliğin kullanımının bürokrasinin vesayeti altına çekilmek istenmesi, ifade özgürlüğün engellenmesi, medyanın bağımsızlığını kaybetmesi, hukuksal normlara bağlılığın zayıflaması, ordunun egemen güç olması gibi faktörler demokrasiye geçişi başarısız kılmıştır.

Geçiş döneminde devrimci iç aktörlerin yoğun talepleri ile demokratik seçimler yapılmış, geniş bir toplumsal tabana sahip Müslüman Kardeşler ve Selefiler parlamentoda çoğunluk elde etmişlerdir. Sürecin sonunda demokratik hükümetlerin ve yöneticilerin hâkim olduğu bir Ortadoğu vizyonu hayata geçirildi. Bu vizyon demokrasi ve insan haklarına öncelik verdi, savaş yerine barışı savundu, silah ticareti yerine bilgi ve teknoloji alışverişini teşvik etti ve sonuç olarak sosyo-ekonomik kalkınmanın hızlandırılmasını kolaylaştırdı. 30 Haziran 2013'teki gösteriler sırasında, polis ve ordu birlikleri kaosu derinleştirmek için müdahale etmedi ve ordunun iktidarı ele geçirmesi için meşru bir ortam oluşturuldu. Mısır'da demokrasiye geçiş süreci iç ve dış aktörlerin eliyle sekteye uğratarak demokrasiye geçiş süresi başarısız olmuştur. İç aktörler, poliarsi ilkeleri perspektifinden açıklandığı üzere demokrasinin yerleşebilmesi için gerekli olan kriterlere sahip çıksalardı, Mısır halkının kendilerine daha fazla güvenmesi, haklarını savunması, kendi siyasi tercihlerini kendi kontrolleri içinde düzenlemesi, daha adil ve barışçıl bir toplum oluşması mümkün olabilirdi. Mısır'da yönetim tarzı değişmiş ve demokratikleşme gerçekleşmiş olsaydı, dışlanmış gruplar ve terör örgütleri etkisini kaybedecekti. Bunun yanı sıra ordu ve eski rejim destekçileri kaybedecek ve demokrasinin sağlanmasıyla halk özgürlük ve barışa kavuşacaktı. Karşı devrim olarak nitelendirilen askeri darbe ile sivil özgürlük suistimalleri had safhaya ulaşmış, özgürlükler büyük ölçüde kısıtlanmış ve devrimle birlikte eski sistem destekçileri kaybettikleri konumlarına dönmeye başlamıştır. Dış aktörler darbeyi açıkça kabul ediyordu ve süreçte baskılar ve insan hakları ihlalleri görülüyordu. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt gibi bölgedeki güçlü devletlerin yanı sıra ABD, İsrail, Fransa, Almanya gibi ülkeler de doğrudan ve dolaylı olarak darbe yönetimine destek verdi.

Mısır'daki demokratik geçişin başarısı, tüm bölgede bir demokratikleşme sürecine yol açabilirdi. Bu olasılığı rejim güvenliğine bir tehdit olarak algılayan birçok bölgesel aktör, Mısır'da demokrasiye geçişi başarısız kılmak için mücadele etti. Batılı aktörler de Müslüman Kardeşler yönetimindeki demokrasiye geçişin Batının bölge politikalarına zarar verebileceği fikriyle Mısır'daki geçişin başarılı olması için yeterince destek olmadılar.

Kaynakça

- AFP. (2018). “Imf says egypt economic outlook favourable”, <https://jordantimes.com/news/business/imf-says-egypt-economic-outlook-favourable%E2%80%9999>
- Aksoy, S. (2015). Arap Baharı Sonrasında Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası, *Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*.
- Anadolu Ajansı. (2013). Mursi Karşıtı 22 Milyon İmza. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/mursi-karsiti-22-milyon-imza/235453>
- Anadolu Ajansı, (2018). Yarım Kalan Devrim: Mısır. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yarim-kalan-devrim-misir/1040899>
- Aslan, H. K. ve Durmuş, K. T. (2015). Arap Ayaklanmalarının Politik Ekonomisi: Mısır ve Tunus Örnekleri, *Orsam- Ortadoğu Araştırmaları Merkezi*.
- Asseburg, M. (2013). The Arab spring and the European response, *The International Spectator*, 48 (62), 47-62.
- Ataman, M. (2019). Arap Dünyasında Değişim Talebi Devam Ediyor. *SETA*. <https://www.setav.org/yorum/arap-dunyasinda-degisim-talebi-devam-ediyor>
- Ayhan, V. (2011). Mısır Devriminin Ayak Sesleri, *ORSAM, Ortadoğu Analizi* 3/26. https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/2veysel_26.pdf
- Ayhan, V. (2009). *İmparatorluk Yolu: Orta Doğu ve Petrol*. Güncellenmiş 2. Baskı, Dora Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Bursa.
- Ayhan, V. ve Ayhan, N. (2011). Mısır Devriminin Ayak Sesleri: Bir Devrin Sonu Mu? Rapor, ORSAM, Ankara: ORSAM.
- Baran, O. (2013). Mısır'da İsyân, Darbe ve Zorunlu Dersler, <https://marksist.net/oktay-baran/misirda-isyân-darbe-ve-zorunlu-dersler>
- Bayraktar, Ö. (2020). Mısır'daki hür subaylar darbesi ve Türkiye'deki 27 Mayıs Darbesi'nin karşılaştırılması. *Kesit Akademi Dergisi*, 6(25), 608-621.
- Bekaroğlu, E. ve Kurt, V. (2015) Mısır'da Otoriter Rejimin Sürekliliği ve Ordu: 'Arap Baharı' ve Sonrası Sürecin Analizi, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 1-36.

- Bloomberght. (2012). Mısır'da seçimleri Muhammed Mursi kazandı, URL: <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1168579-misirda-secimleri-muhammed-mursi-kazandi>
- Cook, S. A. (2007). *Ruling but not governing, the military and political development in Egypt, Algeria and Turkey*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Dahl, R. A. (1971). *Polyarchy: participation and opposition*. New Haven: Yale University Press
- Dahl, R. A. (1998). *On democracy*. Yale University Press.
- Demir, B. (2020). Mübarek'ten Sisi'ye Mısır'da Otoriter Rejimin Sürekliliği ve Ordu. *Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Deniz, T. (2014). Arap Baharı ve Türkiye: Siyasi Coğrafya Açısından bir Değerlendirme. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18(29), 65-78.
- Diamond, L. J. (1999). *Developing democracy: toward consolidation*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Dinç, C. (2018). Avrupa Birliği'nin ve Üç Büyük Üyesinin Arap Baharı'na Yaklaşımları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8 (2), s. 1-33.
- Doğan. S. (2020). Türkiye-BAE İlişkilerinde Yol Ayrımı. İnsamer. https://www.insamer.com/tr/turkiye-bae-iliskilerinde-yol-ayrimi_3152.html
- Egozi, A. (2018). Germany a growing arms supplier to egypt, Defence Web, <https://www.defenceweb.co.za/industry/industry-industry/germany-a-growing-arms-supplier-to-egypt/>
- El Baradei, M. (2012). Aljazeera news, <http://www.aljazeera.net/news/pages/86511377-d5d1-4ee1-953a-9d6e0de07555?GoogleStatID=1>
- Freudenstein, R. (2011). The arab spring: what's in it for us?, *European View*, Vol.10, No.1
- Gerschewski, J. (2013). The three pillars of stability: legitimation, repression, and co-optation in autocratic regimes. *Democratization*, 20:1, 13-38.

- Goldsmith, A. (2007). Muslim exceptionalism? measuring the “democracy gap”. *Middle East Policy*, XIV(2), 86-96.
- Grote, R., Röder, T. J., & El-Haj, A. M. (2016). *Constitutionalism, human rights, and islam after the arab spring*. Oxford University Press.
- Görçin. Ö. F. (2021). Bir Darbenin Anatomisi ve Tanıdık Hastalıklar. <http://darbeler.com/bir-darbenin-anatomisi-ve-tanidik-hastaliklar-omer-faruk-gorcin/>
- Görgün, H. (2001). Bir İktidar Mücadelesinin Anatomisi: Enver Sedat ve Muhalifleri. *İslam Araştırmaları Dergisi*, (6), 77-92.
- Güçtürk, Y. (2016). Mısır'da Devrim, Darbe ve İnsan Hakları, *SETA*. <https://www.setav.org/yorum/misirda-devrim-darbe-ve-insan-haklari>
- Güçtürk, Y. (2016). Devrimden Darbeye Misir'da İnsan Haklari, *SETA*. https://file.setav.org/Files/Pdf/20160125105519_devrimden-darbeye-misirda-insan-haklari-pdf.pdf
- Hamzawy, A. (2017). Seven years on: why egypt failed to become a democracy URL: <https://www.middleeasteye.net/columns/why-egypt-failed-be-democracy-1109856918>
- Hessler, P. (2017). Egypt's failed revolution, *The New Yorker*, <https://www.newyorker.com/magazine/2017/01/02/egypts-failed-revolution>
- Huntington, S. P. (1991). *The third wave: democratization in the late twentieth century*. Norman, OK: University of Oklahoma Press.
- Huntington, S. P. (1991). Democracy's third wave, *Journal of Democracy* 2(2), 33–34.
- Huntington, S. P. (1991). How countries democratize, *political science Quarterly*, 106(4).
- Huntington, S. P. (1993). The clash of civilizations? *Foreign Affairs*, 72(3), 22-49. doi:10.2307/20045621.
- Huntington, S. P. (1995). Armed forces and democracy: reforming civil-military relations, *Journal of Democracy*, 6.
- Ibrahim, A. (2015). Leaks from sisi's office allege far-reaching uae 'interference' in egypt, *Middle East Eye*.

- İstikbal, D. (2019). Mısır'da Karşı Devrim Sürecinin Ekonomi Politik Analizi (2013-2019). *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 245-257.
- Kandil, H. (2012). *Soldiers, spies and statesmen, egypt's road to revolt*. Verso, London.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 70-86
- Kazak, C. (2018). *Devrimden Darbeye: Müslüman Kardeşler'in İktidar Tecrübesi*. Pınar Yayınları, İstanbul.
- Khariief, A. (2018), How france ignored european promises and armed sisi's egypt. *Middle East Eye*. <https://www.middleeasteye.net/news/how-france-ignored-european-promises-and-armed-sisis-egypt>
- Khosrokhavar, F. (2016). Arap Devrimlerinde Şiddet: Paradigmatik Bir Örnek Olarak Mısır, Y.Doğan Çetinkaya, (ed.), Ortadoğu: Direniş, Devrim ve Emperyalizm, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Koçak, K. A. (2013). Mısır: Demokratikleşme Yolunda İki Adım İleri Bir Adım Geri. *Yasama Dergisi*, (23), 5-53.
- Krippendorff, K. (2018). Content analysis: an introduction to its methodology
- Kurt. V. (2016). Otoriter Arap Rejimlerinde Değişim, Süreklilik ve Ordu: Karşılaştırmalı Perspektiften Mısır Ve Suriye. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Kurt, V, & Güngörmez, O. (2018). Darbe Sonrası Mısır'ın Dış Politika Arayışı ve Silahlanma Stratejisi, *SETA Analiz*, Sayı: 252.
- Maden Karabudak, C. (2022). Demokrasinin Koşulları: Türkiye için Olanaklar ve Engeller, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Maghraoui, A. (2014). Egypt's failed transition to democracy: was political culture a major factor? *E-International Relations*. URL: <http://www.e-ir.info/2014/04/29/egypts-failed-transition-to-democracy-was-political-culture-a-major-factor/>
- Makey, E. (2013). Exclusive: us bankrolled anti-morsi activists. *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2013/07/2013710113522489801.html>.

- Manan, Ö. (2009). *Kurumsal Yapı Olarak Demokrasi ve Ekonomik Özgürlüklerin Ekonomik Performansa Etkisi: Türkiye Örneği*. Zonguldak: (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi).
- Metawe, M. (2013). How and why the west reacted to the arab spring: an arab perspective. *Insight Turkey*, 15(3).
- Meital, Y. (2006). The struggle over political order in egypt: the 2005 elections, *Middle East Journal*, 60/2, 257-279.
- MFA, (2022). Mısır'ın Siyasi Görünümü, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/misir-siyasi-gorunumu.tr.mfa>
- Özçelik, S. (2020). Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Orta doğu ve Kuzey Afrika Stratejisi, Pınar Yürür v.d., Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Orta doğu ve Kuzey Afrika Siyaseti, *Ankara: Detay Yayıncılık*, 1-27.
- Özkan, T. (2012). Ya Sancılı Demokrasi Ya Mübarekizm. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)*, <http://www.setav.org/ya-sancili-demokrasi-ya-mubarekizm/>
- Özkan, M. (2014). Mısır Dış Politikası Dünü, Bugünü, Sorunları. *SETA- Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, Sayı 88.
- Özkoç, Ö. (2018). Larbi SADIKI, Arap Demokratikleşmesi: Demokrasi Olmadan Yapılan Seçimler (İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2018). *Uluslararası İlişkiler*, 15(60), 153-157.
- Öztekin, B. (2021). Devrimden Darbeye: Mısır'da Demokrasiye Geçiş Çabalarının Analizi. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(2). Hasan Kalyoncu Üniversitesi. Gaziantep
- Plumer, B. (2013). The U.S. gives egypt \$1.5 billion a year in aid. here's what it does. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2013/07/09/the-u-s-gives-egypt-1-5-billion-a-year-in-aid-heres-what-it-does/>
- Schumpeter, J. A. (2003). Capitalism, socialism and democracy. URL: https://ebookey.org/CapitalismSocialism-andDemocracy_264011.html
- Pearson, F. ve Salamey, I. (2012). The collapse of middle eastern authoritarianism: breaking the barriers of fear and power. *Third World Quarterly*, 33(5), 931-948.
- Perlmutter, A. (1981). *Modern authoritarianism: a comparative institutional analysis*. (New Heaven and London: Yale University Press).

- Potter, D. (1997). *Explaining democratization*. In D. Potter, D. Goldblatt, M. Kiloh and P. Lewis (Eds.), *Democratization* (pp. 1-40). *Cambridge: Polity Press*.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* (D.Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Robbins, M. (2018). A decade of public opinion research in mena. the Arap Barometer Project. URL: <http://www.arapbarometer.org/publication/a-decade-of-public-opinion-research-in-mena-the-arap-barometer-project/>
- Rustow, D. A. (1970). Transitions to democracy: toward a dynamic model, comparative politics 2(3). http://biblio.institutoelcano.org/docs/VVidapolitica/Acienciapolitica/3Democratizacion/Transicionpolitica/Rustow_TransitionstoDemocracy.pdf
- Telci, İ. N. (2010). Mısır 2010, Ortadoğu Enstitüsü - Sakarya Üniversitesi https://ormer.sakarya.edu.tr/uploads/files/07_mey_2010_223.pdf
- Telci, İ. N. (2012). Mısır'da Devrim Sonrası İktidar Mücadelesi. http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2013121_makale7.pdf
- Telci, İ. N. (2013). *Mısır Devrimi Sözlüğü: Devrim, Darbe ve İktidar Mücadelesi*. Açılım Kitap, İstanbul.
- Telci, İ. N. (2013). Devrim Sonrası Mısır'da Güç Mücadelesi, *ORSAM*, 5(49)
- Telci, İ. N. (2017). Mısır: Devrim ve Karşı Devrim, *SETA Yayınları*, İstanbul.
- Telci, İ. N. (2018). *Mısır Dış Politikası: Tarihsel Bir Analiz*, İsmail Numan Telci, (ed.), *Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası: Dönüşüm Arayışından Meşruiyet Çıkmazına*, SETA Yayınları, İstanbul.
- Telci, İ. N. (2019). Muhammed Mursi: Kararlı Bir Duruş, Gururlu Bir Mücadele ve Onurlu Bir Ömür. *SETA Yayınları*, İstanbul.
- Teti, A. (2012). The EU's first response to the arab spring: a critical discourse a mediterranean analysis of the partnership for democracy and shared prosperity. *Mediterranean Politics*, 17 (3) 266-284.
- Tıgılı, İ. (2011). Mısır'da Sosyal Hareketler: Kifaye Hareketi ve Müslüman Kardeşler. *Dünya Bülteni Araştırma Masası*.
- Topol, S.A. (2010). President hosni mubarak's party tightens its grip on egypt. *Christian Science Monitor*, <https://www.csmonitor.com/World/Middle->

[East/2010/0603/President-Hosni-Mubarak-s-party-tightens-its-grip-on-Egypt](https://www.insamer.com/tr/misir-kriz-raporu-bir-darbenin-muhasebesi_443.html)

Stacher, J. A. (2004). Parties over: the demise of egypt's opposition parties. *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol: 31, No: 2.

Sımmaz, K. (2016). Mısır Kriz Raporu: Bir Darbenin Muhasebesi, *İnsamer*.
https://www.insamer.com/tr/misir-kriz-raporu-bir-darbenin-muhasebesi_443.html

UDHR. (1948). Universal declaration of human rights. URL:
<http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html>

Wara, Y. A. (2019). Arap Bahar'ından Sonra Mısır ve Tunus'un Anayasa Sürecinin Karşılaştırılması. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* (2), 83-94.

Yaşar, T. O. (2012). Mısır'daki Geçiş Sürecinin Aktörler Üzerinden Değerlendirilmesi. *Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz*, 4(44).

Yıldırım, A., ve Şimşek, A. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (5) Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yıldırım, R. (2013) Tahrir Devriminin İntikamı. *SETA*.
<https://www.setav.org/yorum/tahrir-devriminin-intikami>

Zakaria, F. (2003). *The future of freedom*. London: W.W. Norton & Company Ltd.

Zakaria, F. (2014). Why democracy took root in tunisia and not egypt URL:
https://www.washingtonpost.com/opinions/fareed-zakaria-why-democracy-took-root-in-tunisia-and-not-egypt/2014/10/30/c5205adc-606a-11e4-9f3a-7e28799e0549_story.html

Zaki, M. (1995). *Civil society & democratization in egypt, 1981-1994*. Konrad Adenauer Stiftung.

Zengerle, P. and Strobel, W. (2013): When is a coup not a coup? Obama faces tricky call in Egypt, Reuters. https://www.reuters.com/article/2013/07/04/us-egyptprotestsusaidUSBRE9621HH20130704/?feedType=RSS&feedName=topNews&utm_source=dlvr.it&utm

Etik Beyanı: Yazarlar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan etmektedirler. Bilimsel etik konuları ile ilgili aksi bir durumun tespiti halinde tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına ait olup, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır.

The Failure of the Transition to Democracy in Egypt

Extended Abstract

1. Introduction

This study aims to point out the democratic transition process in contemporary Egypt, with a specific focus on the shortcomings of the democratic transition in Egypt. The failure of the transition to democracy was caused by a combination of internal and foreign causes. Mohamed Mursi, who was elected through a democratic process, was ousted from the presidency on 3 July 2013 as a result of a military coup. Both internal and external factors led to the failure of the transition to democracy. These actors supported the coup in the background and provided financial assistance immediately after the counter-revolution. According to Özkoç (2018, p.154), in many Arab countries, the democratic transition began much later because their state structures were completely different from those of the Western countries.

Egyptians gathered together to protest for an end to corruption, injustice, and unfavorable economic conditions during the Arab Spring. Leo and Stallone (2002, p. 3) stated that the protests that started in the squares commonly chanted slogans such as "bread, freedom, and social justice" and "a life of honor." This also coincided with the arguments used by many political organizations, such as poor economic conditions, high levels of corruption, unemployment, rising food prices, and mistrust of the electoral system. Upon breaching the formidable barrier of fear, the inhabitants of Egypt became acutely aware of their immense numbers.

2. Method

This study was conducted utilizing the qualitative research methodology. The study primarily utilized secondary data sources such as books and academic journals to investigate the reasons behind the failure of the democratic transition. It aimed to elucidate this phenomenon by examining both internal and external factors. The study primarily examined data gathered from newspapers, journals, and books, with a particular emphasis on the Arab Spring period. The sample included books and digital articles that cover the history of contemporary Egyptian governance, the Arab Spring movement, and the Mursi era.

3. Findings and Analysis

The revolution in Egypt could be characterized as the downfall of the autocratic regime due to the popular rebellion. The army played a significant role in facilitating this effective and peaceful transition. The process of Egypt's shift towards democracy was evidently hindered by the long-standing influence of the military's ruling class throughout the past six decades.

In Egypt, people's demands could be categorized into three primary areas: economic, political, and social apart from the change in governance and living conditions. The Arab upheavals could be attributed mostly to impoverished living circumstances, high unemployment rates, and widespread poverty. The transitional phase of the democratization process was interrupted by interventions by both the army and institutions of the former regime, as well as by extreme factions (Öztekin, 2021, p. 82). Democracy is a phenomenon that occurs when unique and authentic conditions emerge during a particular timeframe. Consequently, the establishment and effective execution of democracy in Egypt were hindered by military, economic, and social barriers, as well as the country's history of authoritarian rule. In addition, throughout Mursi's one-year rule, similar obstacles continued, and the government failed to devise a sustainable resolution to the pressing issues of unemployment, poverty, and security.

The transition to democracy was hindered by escalating social unrest and various other issues. The Mursi administration experienced a decline in public support due to its inability to swiftly address all of these economic challenges within a limited timeframe. Egypt's most powerful institution was the army, which was one of the key players in determining the country's politics. Thus, the military's political and economic influence and gravity caused the transition to democracy to be blocked and hit through a military coup.

The U.S. high-level support to Egypt after the coup gave artificial legitimacy in the international arena to the coup regime, which failed to legitimize itself in the country. According to Telci (2016, p. 9), although it appeared to be a process involving domestic actors, there were significant regional and global actors behind the counter-revolutionary initiative in Egypt. According to Ibrahim (2015), the United Arab Emirates administration intervened in the counter-revolutionary process in Egypt using actors within the country. The UAE administration provided the most significant backing for the Temerrud movement, which played a crucial role in coordinating the protests leading up to June 30. According to Dinç (2018:7), Europe's and the West's approaches to insufficient resource segregation, with different perspectives, prioritizing their own interests, often lead to criticism that Europe (and the West) is part of the problems, not the solutions in the region. According to Doğan (2020), in the process, regional countries, including the UAE and Saudi Arabia, supported the coup, especially the United Arab Emirates, which has become a major player in the country by providing all kinds of intelligence and financial assistance to Egyptian assailants. It appeared that Egypt's external actors have preferred stability, the security of the country, and their own interests in the transition to democracy in Egypt.

4. Conclusion

Democratic demands in Egypt went back a hundred years; the transition, which reached its peak with the Arab Spring, failed. Internal factors, such as the army, political institutions, civil society organizations, the media, the judiciary, and economic instability, had been far from the principles and goals Dahl set out in the framework of his ideals of democracy.

It would be possible for the Egyptian people to have more confidence in themselves, to defend their rights, regulate their political preferences within their own controls, and create a more just and peaceful society if domestic factors had the necessary criteria for democracy to settle, as explained in the article.

External actors clearly acknowledged the coup, and there were oppression and human rights violations in the process. Countries such as Saudi Arabia, the United Arab Emirates, and Kuwait, as well as the US, Israel, France, and Germany, directly and indirectly, supported the coup management.